

JASNA GRŽINIĆ

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Odjel za obrazovanje učitelja i odgojitelja
jasna_grzinic@inet.hr

ROMAN »ZVONEĆA SVOJNI« FRANJE MATETIĆA (povijest u svjetlu onomastičke analize)

Selo Zvoneća (Kastavština) bilježi dugu povijest svoga postojanja. Na izvornome čakavskom idiomu tiskan je 1999. godine roman *Zvoneća svojni* autora Franje Matetića. Djelo je i poticaj istraživanju triju izvornih leksema: toponima *Zvōnēčā*, patronima *Kīnkēla* i fitonima *jārbōla*. Jezične raščlambe u susretu s povijesnim podacima potvrđuju hrvatski starinački identitet u kvarnerskome zaleđu i u kontekstu antičke provincije Dalmacije.

Zvōnēčā svōjni/*svōjni*¹ prvi je roman Franje Matetića, najstarijega stanovnika Zvoneće (r. 1921.) koji kao kazivač prošlosti i običaja rodnoga kraja ovo djelo objavljuje u svojoj 79. godini.² Riječ je o romanu kronici u čijem je središtu povijest fiktivne obitelji *Kīnkēla* od sredine 19. st. do sredine 20. st. Umjetničkom imaginacijom povezujući sjećanja, Matetić nam posređuje pamćenje, odnosno prikaz života i povijesti svojega rodnog mjesta koje se danas nalazi u općini Matulji, odnosno u Primorsko-goranskoj županiji.

No, isto tako, u svojoj vitalnosti, Matetić i u romanu i u stvarnome životu svjedoči o jezičnome blagu svoga kraja te je u oba slučaja relevantni kazivač onomastičkoga tezaurusa sela Zvoneće. Tri primjera iz romana, tri leksema: *Zvōnēčā*, *Kīnkēla*, *jārbōla* i danas vrlo aktualna u zvonećanskom idiomu, odabrana su kako bi se motrili načini kojima su ljudi jedne govorne zajednice konceptualizirali i kategorizirali pojave koje ih okružuju. U objašnjenju i razumijevanju triju lingvističkih pojavnosti: toponima, patronima i fitonima, ovaj se konceptualni sustav pokazuje kao nadasve metaforičan. Dakako, i metonimija je kao konceptualna projekcija neobično važna u ovoj konceptualizaciji s obzirom na to da je poznato kako obje nalaze svoje uporište u kulturnim modelima koji odražavaju koncep-

¹ Istraživanja na Zvonećoj i široj okolici pokazuju da se rabe oba naglaska, a često pojedini govornici navode oba naglaska, iako je u laganij prednosti oblik s naglaskom na ultimi (osobito na Zvonećoj), ali kao cirkumfleks, što potvrđuje akcenatsku sliku kao i u govoru Rukavca.

² U prijevodu: Zvoneća nekada, Adamić, Rijeka i Općina Matulji, urednik Franjo Butorac.

tualno zajedništvo članova određene jezične zajednice. Ono se ogleda u prizorima određenima kulturom, a koji služe kao modeli čovjekove interpretacije raznih iskustava, događaja, institucija te fizičkih i misaonih objekata (Brozović Rončević i Žic Fuchs 2004: 96). Namjera je ovoga rada na spomenutim primjerima sagledati vremenski domet prošlosti koja je moguće očuvana u leksiku *Zvōnēcā*.

1. *Zvōnēcā*³

Ojkonim *Zvōnēcā* označava mjesto podno planine Lisine koja ćićarijski lanac na istoku povezuje s Učkom na zapadu. Riječ je zapravo o naselju tzv. zaseočnoga tipa (Gotthardi-Pavlovsky 1996: 101; Maletić i Šimunović 2008: 13) čije su sastavnice okolni zaseoci Gašpari, Kriva, Lisina, Perka, Škrapna, Sušnji, Zdemer te središnje selo – Zvoneća (Gilić 2010: 159; Alberi 1997: 303; Laginja 1978: 56).⁴ *Zvōnēcā* je zbog svoje očuvane arhitekture, običaja, biljnih vrsta bila temom znanstvenih istraživanja. Jezično blago nije sustavnije istraživano iako se na svim spomenutim područjima bilježi iznimna očuvanost te se potvrđuju starinačke pojave.

Nakon Drugoga svjetskoga rata *Zvōnēcā* je bila u sastavu Matulja, zatim Opatije (tzv. Opatijski kras), a danas je naselje u Općini Matulji. Međutim, inicijalno riječ je o području u kojem se bilježi vrlo rani dolazak Hrvata koji liburnijsko područje⁵ naseljavaju u VII. i VIII. st. te će u sklopu hrvatske države ostati do polovice XII. stoljeća (Pelosa 1983: 63). U tom je vremenu došlo do postupnoga stapanja Hrvata i do njihova suživota sa starosjediocima.

Teritorij Kastavske općine ili Kastavske gospoštije u razvijenom srednjem vijeku obuhvaćao je i *Zvōnēcū*. Općinska je granica, polazeći na jugozapadu od opatije sv. Jakova u Opatiji, tekla prema sjeverozapadu penjući se podno Veprinca prema obroncima Učke i Ćićarije obuhvaćajući pritom u svoje administrativno-upravno područje Brgud i *Zvōnēcū*, sve do Muna i Žejana. Otuda se granica povijala prema istoku obuhvaćajući Klanu, Studenu i Škalnicu te završavala kod Lopače u predjelu zvanom Rečina.⁶ Koliko je točno stara *Zvōnēcā*, nije moguće

³ Naglasak s čakavskim akutom pravilno je naveden u Istarskoj enciklopediji (2005: 944), kao i dugi naglasak u etnika: *Zvonecân*, odnosno *Zvonecânka*; no ktetik: *zvonecânski*, u mjesnome govoru glasi: *zvōnējskī*, usp. naziv vokalne skupine *Zvōnējski kântūrī*.

⁴ Povjesničar Matko Laginja navodi ova sela: Kriva, Sušni, Kavali, Zvoneća, Gašpari, Škrapna, Perki, a povjesničar R. Matijašić navodi zaseoke: Perka, Škrapna, Gašpari, Kriva i Sušnji (v. dalje u radu).

⁵ Liburni su bili posebno jak i aktivan narod na Mediteranu još u veoma daleko doba prije Rimljana (Skok 1934: 36).

⁶ Granica je dalje slijedila tok Rječine prema moru, a na tom njezinu gonjem toku Kastav je graničio s Grobnikom. Donji dio toka Rječine i užega prostora oko njezina ušća pripadao je riječkoj općini. Zaobilazeći Rijeku i njezinu općinu, malo dalje od Plasa prema zapadu, kastavska se granica spuštala na kvarnersku obalu. Potom je u smjeru zapada tekla obalom i predjelom Brguda (ne spo-

reći, a najstariji sačuvani spomen mjesta nalazimo u Dokumentu o razvođenju između Kastva i Gotnika iz 1543. (Munić 1998: 49 i bilj. 124, 219 i bilj. 780)⁷ kada su Kastavci postavili pitanje graničnih međa na potezu *Zvōnēčā* (Suonecziza)–Brgudac (Bergudaszt)–šuma /Kastavska/ (Silluam in monte).

Činjenica je da se prema filološkim analizama idioma (Gržinić i Stanić 2010), onomastičkom analizom (Gilić 2010), analizom graditeljske baštine kao i drugih istraživanja, pokazuje da je riječ o vrlo starom području. U bližoj okolici nalaze se mjesta u kojima je od davnina boravio čovjek (Malez 1974: 27–34; Starac 1996: 7) te ostatci ilirske (japodske) kulture (Mandić 1978: 25; Gruber 1924: 3; Starac 1996: 9, 13; Matejčić 1983: 50; Valušek 1983: 55), rimskih cesta i granica (Munić 1996: 18).

Isto tako, teško je reći u kakvim su točno rodbinskim, odnosno plemenskim vezama *Zvōnēčāni* s Rukavčanima, odnosno s Kastavcima. Popisi prezimena, osobito u usporedbi s Kastvom, pokazuju iznimnu povezanost,⁸ a povijesne činjenice pokazuju da je primjerice još tijekom 19. stoljeća *Zvōnēčā* bila najistočnija županija Kastavske općine. Premda je Rapallskim mirom 1922. godine *Zvōnēčā* pripala Kraljevini Italiji te su na duži niz godina prekinute sve veze s Kastvom, u današnje se vrijeme potvrđuju kulturne, jezične, običajne veze Kastva i *Zvōnēče*.

Toponim *Zvōnēčā*, kao *nomina propria*, nastaje od *nomina appellativa*, odnosno od poimeničenoga glagolskoga priloga sadašnjeg koji se razvio iz oblika N jd. ženskoga roda aktivnoga prezentova participa, a koji se u ishodišnom (praslaven-skom i starohrvatskome) jeziku izvodio iz prezentskih osnova posebnim tvorbenim morfemima. Na takvu su osnovu dodavani gramatički morfemi koji su upućivali na imeničke kategorije roda, broja i padeža. Iako je razvoj jezika dokinuo participe kao morfološku kategoriju hibridne strukture između glagola i imeničkih riječi, pa je i prezentov aktivni particip izgubio deklinabilna svojstva, a sačuvao se njegov indeklinabilni relikv u obliku glagolskoga priloga koji i morfološki i sintaktički funkcionira kao prilog – stanovit broj pridjeva u suvremenu jeziku

menuto selo, već nekada trakt od Cerovice do Preluka) do Preluka i Voloskog, te dalje prema Opatici (Munić 1998: 121. i bilj. 413–415).

⁷ Prema D. Muniću: Dokumenti o razvođenju iz 1543., HDA VO–4, ISR, svez. LXIII (XXXIV) (1) br. spisa 33. Prema dokumentu iz 1258. godine, Gotnik spominje i Bartoli (2000: 163, bilj. 332) kao primjer spomena na Gote.

⁸ U popisu prezimena stanovnika kastavske komune iz 1723. godine, kada je Kastavska gospostija (Kastav, Veprinac, Mošćenice) bila pod upravom i u nadležnosti riječkoga isusovačkoga kolegija, od 210 različitih prezimena, Chinchella se pojavljuje 13 puta pa je na 11. mjestu prema učestalosti (Munić 1986–1989: 140, 144). Nadalje, u Popisu stanovništva „Primorskog gubernija“ u „Kraljevini Iliriji“ iz 1818. godine vidimo da se u okviru Riječkoga okruga, a pod istarskim distriktom, i uže pod kotarem Kastav (Castua) i općinom Rukavac (Ruccovaz), nalazi i podopćina Zvoneća (Zuonecchia), s 56 kuća i 329 stanovnika. (Bratulić 1978: 333–334; dobrotom D. Munića; Zvoneća pod općinom Rogovac (Rukavac) i u godini 1784., v. Crnković 1983: 127).

vuče podrijetlo od nekadašnjega deklinabilnoga prezentova aktivnoga participa.⁹

Stoga već i ime mjesta odiše jezičnom starinom i vjerojatno predstavlja skraćeni oblik sintagme: *vas/laz* – dakle mjesto, selo koje zvoni. U svome najnovijemu djelu onomastičar S. Gilić (2010: 18) etiologiju imenovanja izvodi od posvojnog pridjeva hipokoristika imena *Zvone*: osnova pridjeva je *Zvonet-* + pridjevski sufiks *-ja*, što nakon jotacije daje oblik (zalihosno *Vas*). Iz takve vrlo stare jezične promjene Gilić zaključuje da je riječ o jednom od najstarijih naselja u općini Matulji.¹⁰ Ovdje je znakovito da se uz imenicu *vas* vezuje i frazem: *Petljari se srđi, a vas ni ne zna* (Mohorovičić-Maričin 2001: 137). *Zvono* je glavni atribut sv. Antuna Pustinjaka, patrona mjesta i zaštitnika domaćih životinja (Hall 1998: 13–14). Središnji *zvōnējskī* blagdan – Antonja (17. I.) posvećen je tomu svetcu i zvukom antonjskoga roga toga dana započinju poklade u cijelome nekadašnjem kastavskom kraju.¹¹

S druge strane, toponim na sjevernom ulazu u selo jest *Lāzina* < *lāz f.*, uz koji se javlja i mnoštvo toponima u gotovo svim spomenutim zaseocima. Dok u već spomenutoj Gilićevoj toponomastičkoj analizi nalazimo samo primjere muškoga roda, u romanu (21) javlja se primjer u ženskome rodu (istakla J. G.): »Do kakove *Lazini*, je l' to dugo? – Ma ni, to j' severni ulaz va selo i zgljeda kot *jena vela laz*, pak je ten dobil ime.« Valja, dakle, pretpostaviti dvojnost u značenju prema gramatičkome rodu pa i naglasku: *lāz m.*, *lazina* augm., *lāzi pl.*, šumski termin, a *lāz*, *lāzina/lāz, f.*, *lāze pl.*, agrikulturni termin u značenju ograde, odnosno ulaza u zemljište. Vrlo slične podatke dao je i Matetić (2010: usm.). Naime, od Brguda (na ceste, *kade je zogarska kuća*) nalazi se toponim *Vele Lāze* < **lāz, f.* = *ograda*, dok npr. (veli) *lāz* označava *dolinu, žlebić mej dvemi brežuljki*.¹² Za-

⁹ To su pridjevi s osnovom koja završava konsonantom /č/: gorući oganj, iz gorućega ognja, gorućim ognjem spaljeno; noseća žena, nosećoj ženi, vruća voda, vruću vodu; goruću sveću, s kipućun vodun (Lukežić 1996: 146, 147. te bilješka 377; Matetić 2001: 76, 77, 106).

¹⁰ Autor se poziva na objašnjenje prof. Ive Lukežić.

¹¹ Usp. »Sa ta sela imaju 17. antonjskega i 13. ivanjskega meseca blagdan Antonju. Utinut trdo drže zimsku Antonju, to zato, aš je na Zvonećoj crekav sv. Atnona. Zvonećani, ki su kade po svete, ako lih moru, za zimsku Antonju saki pride doma. Ljudi veruju, da njin sv. Anton čuva blago, zato na Zvoneću ne pridu ljudi samo z oveh sel lego od sakuda. Ako ^j' kemu kmetu bolna krava, ako se teško teli, ale ako ^j' bolan prasac, zavečaju se sv. Antonu pak pridu na Zvoneću. Na Zvonećoj je štimanaja va sele ona kuća, va ku na Antonju pride više ljudi. Va sakoj kuće skučaju dobrega kapuza z kobasicami i dobru konpirovu palentu. Vina prnesu, kuliko će ki. Ljudi još i drugi dan kantaju po sele. Na Antonju ^j' va ovoj županije od starini užanca, da se slože za pusno vreme zvončari, to ki te zvonci nosit. Pusno vreme počne nedelju za Antonjun i dura do Prve sredi. Zvončari su za Zvonećani i za sa ova sela najveće veselje.« (HAZU, OE, SZ 247 b:44). Antonja je bila iznimno važna i u čitavoj Kastavštini (Jardas 2010 (1957): 38–39).

¹² S. Gilić upozorava kako su u klanskoj toponimiji, brojne potvrde agrikulturnog i šumskog termina, ali su, za razliku od munskih, uvijek s kratkosilaznim naglaskom. U munskih toponima naglasak je na startnom obliku *lāz* (kao i u *Velom Brgudu*), a u tvorbenim je promjenama kratkosila-

nimljivo je da se najstarija potvrđena ojkonomna struktura – topografska imenica Lažane (839. g., današnji Kašteli) sastoji od korijena laz (prolaz, ulaz) + -ane (Maletić i Šimunović 2008: 13).

U kontekstu pučke etimologije, ime se mjesta veže uz pastirsku djelatnost, posebice ovčarstvo, odnosno uz kretanje stada ovaca i povratak, prema mjesnim izvorima, u *Rukāvāc* (»zvone ća«). Riječ je o susjednome mjestu, a prema tvrdnjama *Zvoněčāna*, davni su *Rukāvčāni* osnovali *Zvōněčū*, isprva kao mjesto za ispašu, a kasnije i samo naselje.¹³ Podatci, posebno iz prvih matičnih knjiga vjenčanih,

zni: lāzić. Prema njegovoj analizi, vidljivo je da se na području Zvoneće javlja samo kratki naglasak lāz i tako u svim izvedenicama. U Gašparima bilježi toponim *Gōrnji lāzi*, *Lāzi* (više ulaza s puta), *Nad lāzi*, *Prvi lāzi*, *Stāri lāz*; u Krivoj: *Lazići*, *Martīnovi lāzi*; u Perkima: *Božīnovi lāzi*, *Dubōki lāzi*, *Lāzin*, *Lāzina* (ulaz u selo, dio Zvoneće), *Radānov lāz*, *Srēdnji lāzi*, *Šimīnićev lāz*, *Vēli lāz*, *Vūkovi lāzi*, *Za lāzi*; u Sušnjima: *Lazić*, *Lāzina*, *Mōhorićevi lāzi*, *Stāri lāz* (šuma); u Škrapnoj: *Brnićevi lāzi*, *Gržīnov lāz*, *Kučēlov lāz* (šuma), *Kukićev lāz*, *Lazić*, *Lāzina*, *Lovrićev lāz*, *Mājčev lāz*, *Mārgetićev lāz*, *Mārkov lāz*, *Martinovi lāzi*, *Matiškov lāzić*, *Mirićev lāz*, *Zvānov lāz*. Na Krku, u Vrbniku »laz je liha, ka se ne fadiga, nego se na ņoj kosi seno: laz se zove i senokoš.« (2010: 46–47, i dalje, 252., bilj. 42. te str. 159–174; 2008: 20. i bilj. 50; Maletić i Šimunović 2008: 13; Žic 2001 (1899): 230)

¹³ Tako su primjerice i zvončari Zvoneće vrlo srodni s onima iz Rukavca. (Nikočević 1996: 247). Pitanje postanka Zvoneće nije riješeno. Postoje dvije teze kojima se poznavatelji ovoga problema, više ili manje priklanjaju: 1. Zvoneća je nastala nakon što su stanovnici Rukavca ondje podigli nastambe za svoje ovce (RFM, RRŽ); 2. Zvoneća je stara postojbina Rukavčana, odnosno neki su se Zvonećani spustili (preko Kućela) do Rukavca (RMPH). Činjenice su sljedeće: zvončari iz Rukavca posjećuju prve nedjelje Zvoneću, a zatim Zvonećani uzvraćaju zvončarski pohod na Rukavac. Usp. i: »Zvoneća – Prva nedjelja od Pusta tradicionalno je vrijeme kad rukavački zvončari obahajaju po gornjim matuljskim krajevima, jer kako kažu tamošnji stanovnici "tako je vavek bilo i vavek će bit". Jučer su, po temperaturama koje su bile debelo ispod ništice, odjeveni u svoje tradicionalno ruho, i s oprćenim zvoncima, rukavački zvončari kampanali od jutra do mraka i posjetili sve tradicionalne postaje. Iz Rukavca su krenuli s prvim znacima jutra, a nešto iza jedanaest sati stigli su i do Škrapni gdje su im domaćini spremili "marendu na šterne", uz kumbasice i kuhano vino, a uz poslastice iz domaće kuhinje, Rukavačke su zvončare dočekali i brojni Matuljci, koji nisu htjeli propustiti jedinstvenu prilku da ih vide u prirodnom okruženju. Nakon Škrapna, zvončari nastavljaju prema Gašparima i Zvoneći, pa preko Zaluka stižu u Mučićev gdje ih čeka obilan zvončarski obed. Oslobođeni žeđi i gladi, Rukavači zvončari preko Jušića se vraćaju nazad u Rukavac – i krug od tridesetak kilometara je zatvoren. Iduće nedjelje priča se ponavlja, ali s drugim akterima u glavnim ulogama – tada obahajaju Zvonećani, nedjelju nakon toga Brgujci, a ciklus zaključuju Mučićani na posljednju nedjelju pusta.« (Cvjetović 2010., Rukavački zvončari obahajaju, [liburnija.net](http://www.liburnija.net), web stranica: <http://www.liburnija.net/rukavacki-zvoncari-obahajaju/>) Ako u obzir uzmemo prezime Kinkela, na Zvonećoj ne postoji niti jedan toponim koji bi sadržavao to prezime, u Rukavcu ih ima nekoliko, pa i obiteljskih nadimaka. (PMPH, v. i bilj. 16 u ovojme radu). No, analiza najstarijih zapisa prezimena kao i kućnih brojeva (od 1770. godine), pokazuje da su Rukavčani i Zvonećani istodobno imali posjede na oba mjesta i da su bili intenzivno povezani, osobito bračnim vezama. Donosimo i Matetićevu tezu: »Kalić ki je va sred zvonejskega sela, je najstareji va zvonejsken kraje. Star je koliko i prvi ovčari ki su se tu odlučili fermat i preživet. Ti ovčari nisu bili Zvonećani. To su bili judi od dolenjeh kraj, neki z rukavačkkega, neki z kućelovega komuna. Ti judi, ki su se tu fermali živet, su potle nekoliko let od drugeh dobili ime Zvoneća za selo, a oni su se zvali Zvonećani. Ti prvi ovčari su zadočali kade je zemja ilovača i zajeno su pomisleli, da je to prilika za veliku rabu skopat, ka će vodu držat za njihje potrebi.« (Sušanj-Kapićeva

pokazuju da je već tijekom 17. stoljeća postojalo istodobno vlasništvo nekih Kinkela (npr. Kinkella/Chinchella Vuuk (Vuk) na posjedima u Rukavcu (osobito Dolnjem < Dolegni Rukavaz, ali u Gornjem < Goregni Rukavaz) i na Zvonečoj. Najstarija datacija Kinkela u samoj Zvonečoj odnosi se na podatak o ženidbi Petrusa Kinkelle, 23. 11. 1705. Isti pripada Kinkelama Geržančić, uz braću Georgeusa i Andreasa koji svi potječu od Kinkele Gaspara. Veze s Rukavcem potvrđuje i udaja Catarine, kćeri spomenutoga George/iusa Kinkele Gerzancicha s Georgiusom Suššsan Antisich iz Rukavca, 25. 2. 1740. (PRZK: 5–7). Podatke o Gasparovu djetu kao utemeljitelju Zvoneće donosi i etnografski zapis Ive Jardasa (HAZU, OE, SZ 247 b: 36) kojemu je pak, 1951. godine informant bio neki Frane Kinkela, pa se u ovome slučaju potvrđuju podatci iz arhiva i usmene predaje. Prema tomu, ali i drugome Jardasovu izvoru (1962: 214), *Zvōnēća* je dobila ime po zvonu na ulazu u mjesto koje je upozoravalo na dolazak kradljivaca ovaca,¹⁴ a po Laginjini mišljenju *Zvōnēćā* je *prekrojeno iz besede: Zgoneća ili Zgoneće, to jest Izgoneće, mesto gdje su doljni Kastavci (Kućeli i Rukavčani) imali nekada dvore, pak i z g o n i - l i ovce i konje na pašu u planinu.* (Laginja 1978, r: 56).

U etimološkome kontekstu zvono dolazi od psl. *zvōnъ/*zvono; stsl. zvōnъ, odnosno od ie. *ghwon-. Glagol je *zvъnēti; csl. zvъnēti. Od *zvōnъ/*zvono načinjen je glagol *zvoniti. Zanimljivo je kako je druga praslavenska riječ za zvono *kolkolъ: csl. klakolъ, a korijen te riječi čuva se u polapskome, ruskome, ukrajinskome i bjeloruskome jeziku. Riječ sadržava zvukoopisno udvojeno *kol- < ie. *kel(ə)- (Gluhak 1993: 703).

Danas se u samome idiomu i čakavskom arealu rabe deklinabilni oblici, i to u određenom liku, a u izvančakavskome kontekstu češće se čuju neodređeni likovi: L jd. na /u/ prema *Zvonēći* ili se pak, u N jd. javlja lik *Zvonēće*, sukladno tome:

1999: 26). U jezičnome smislu leksem *zvōnce* označava ime ovci u Poljicama u Dalmaciji, a toponim Zvonci Veli nalazimo u Razvodu međa među Bakranima i Grobničanima i Trsaćanima, u Bakru 1455. (ARj (Jedvaj) 1975–1976: 198).

¹⁴ Usp. »Selo da se zato zove Zvoneća, aš da`j` nekada na oven brege, kade`j` sad crekav bil na stupeh jedan zvon. Va ta zvon da su zvonili: polne, zdravumariju, mrtvemu anguliju, kad je ča, Bog nas očuvaj, gorelo i kad se j` nebo na grašicu spravljalo. Zvonilo`j` i onput, kad je runda v noći ćapala Čići, ki su prišli ove krast. Zarad tega zvonjena, kako poveda Frane Kinkela, da`j` to selo dobilo ime Zvoneća. Prvi kmet, ki se`j` obastanil na Zvonečoj, da`j` bil Kinkela, a prišal da`j` z Rukavca. Od njega da su potekli si Kinkeli, ki su na Zvoneće. Ti Kinkeli z Rukavca da su, Bog zna odkada imeli dvori i stanarije z ovcami na Zvoneće.« (HAZU, OE, SZ 247 b: 36) I: »Čići su bili poznati kradljivci ovaca i otimači pašnjaka. Zato su se Veprinčani i Kastavci ispod gore Lisine morali oružjem braniti od Čića. Kad bi opazili da se približavaju tati iz Čićarije, zvonili bi u zvono koje je zato bilo postavljeno na stupovima iznad sela Zaluke. (...) Kad su prestale "provale" Čića, na brdu gdje je bilo zvono podignuta je crkva u čast sv. Antuna, zaštitnika stoke. Kako stari pričaju, zato što se tu zvonilo seoce ispod crkve zove se Zvoneća a stanovnici Zvonećani. Na sredini sela postoji danas jedna okrugla kula, a to je stari dvor gdje su svi Zvonećani zatvarali ovce da ih lakše čuvaju od Čića.« (Jardas: 1962: 214).

L jd. *na Zvoněću*. Razlog su tomu utjecaji nečakavskih govornika. Tako, primjerice, u natpisima lokalnih autobusnih postaja redovito se rabio lik Zvoneće, ali i u nekim relevantnijim izvorima (ARj (Jedvaj i dr.) prema Cadastre 360 1975–1976: 199; HER 2002: 1501) nalazimo, i u akcentu standarda: *Zvòněće* (Opatija, 317 stan.). Izvorni lik s dočetcima -ća > **Zvoneća**, javlja se u *Rječniku istarskih ekonima*¹⁵ te predstavlja jedini istarski ojkonim takva oblika.

Kroz povijest u talijanskim se izvorima javlja kao Suonecchia, a u njemačkima, za austrijske vlasti, kao Zvoneća ili Zvoneče (HRDARi-55, Pokrajinski tehnički uredi u Rijeci, okružnice: kutija 20, školske zgrade, sv. 11; dječji vrtići i odmarališta, kut. 126; cestovne mreže i ceste u općini Opatija, kut. 133).

Možemo zaključiti da je u ovom slučaju apelativ u svezi s atributom poslužio u formiranju toponima i njegova je toponomastička funkcija bila ovisna o jednoj od časovito izabраниh značajki objekta koja određuje slične objekte (vas/laz) atributivnim odnosom i koja s vremenom postaje toponomastička metafora. Jačim vezivanjem uz zemljopisni objekt istim likom, istim determinativima i u istom poretku članova, opća imenica i imeničke sintagme (usp. Blatna vas/Vas, Zlatna vas/Vas), postaju tzv. stalne sintagme pridjevsko-apelativnog izraza te dobivaju status pravoga vlastitog imena. Na toj, sada već drugoj, toponomastičkoj razini, elizijom apelativa koji je manje obilježen član u imenu, ostaje samo razlikovni član (z/Zvoneća) kao važniji te se s vremenom i sam počinje ponašati kao imenica (Šimunović 1978: 303–307).

Mjesni govor, odnosno idiom *Zvòněćē* pripada ekavskomu čakavskomu pod-sustavu, odnosno sjeveroistočnim istarskim govorima u kojima se javlja najmanji broj leksičkih ikavizama i koji najdosljednije čuva najstarije jezične osobine. Na tome je idiomu napisan i Matetićeve roman, u kojemu se već i u naslovnom ojkonimu reflektiraju vrlo stare jezične promjene.

2. O prezimenu *Kīnkēla*

Prezimana su duboko u narodnoj tradiciji te su zrcalo etnopolitičkih, jezičnih, migracijskih, vjerskih, kulturnih i uopće društvenih prilika vremena u kojem su nastajala. Hrvatska prezimana u Istri na jezičnom i etničkom rubu vjekovnih prožimanja s romanskim jezicima i romanskim etnosom, bogate se preuzimanjem i prilagođavanjem pojedinačnih prezimana i tipova prezimana svojih susjeda. Ti su procesi često bili jednostrani, pogotovu kad je jezik iz kojega se preuzimalo bio jezik uprave i društvenog prestiža (Bratulić, Šimunović 1985: 29). Prezime *Kīnkēla* tipično je prezime za zvonejski kraj, ali i okolicu koja uključuje naselja *Mātulji*

¹⁵ Autor S. Gilić upozorava na pravilan finalni vokal -a, te pogrješno navođenje u *Istarskoj enciklopediji*: Zvoneće (1990: 4, 236; 2010: 18). Oblik Zvoneće nalazimo i u Cadastre (1946: 361), poslije i u Bratulić i Šimunović (1985: 195–213).

(novijega postanja) i *Rukāvāc*. Istraživanje na terenu pokazuje gustoću pojavnosti ovoga prezimena: od Zvoneće prema Rukavcu i dalje prema Bregima, Mihotićima, uključujući Kućeće,¹⁶ Jušiće, Jurdane, Mučiće (Cadastre 1946: 348–361; Bratulić i Šimunović 1985: 195–213, PMPH, Gilić 2010). U Hrvatskoj danas živi oko 380 *Kīnkēla* u više od 140 domaćinstava, dok ih je sredinom prošloga stoljeća bilo približno 590. *Kīnkēle* su Hrvati i prisutni su u sedam hrvatskih županija, osamnaest općina i trideset četiri naselja (EHP 2008: 504). Prezime Kinkela (Kinchela) nalazimo u matičnim knjigama (krštenih!) već od 1700. godine.¹⁷

Pitanje podrijetla toga prezimena, prema izvorima, nije potpuno jasno (Bratulić, Šimunović 1985: 49, 50). Deminutivni derivacijski sufiks *-ela* < *-ella* upućuje na neslavensku provenijenciju (predslavensku, latinsku odnosno dalmato-romansku, venetsku/mletačku, furlansku ili istriotsku, odnosno na aloglotno (prez)ime (Putanec 1976: IX, XI).¹⁸ Talijanizirana inačica glasi Chinchella (LP SRH 1976: 93), a u dokumentima iz doba austrijske vlasti nalazimo i njemačku inačicu Kinkella (HRDARi–026, kut. 3, svež. 21 (Glavarstvo općine Kastav, Dopisivanje Zvoneća – opće, škole, crkva 1836–1870). Pritom je jasno da etimološka pripadnost prezimena određenom jeziku ne mora korespondirati s etničkim podrijetlom svih njegovih nositelja, a pogotovu ne sa sviješću o nacionalnoj pripadnosti svakoga od tih nositelja. Kada se aloglotno ime jednom nađe u jezičnom sustavu, ono se vlada kao dio antroponimije toga sistema te doživljava fonetske, morfološke, derivacijske i druge promjene (Putanec 1976: X). Isto tako, za istraživanje etnogeneze nekoga roda u ovakvim kontaktnim zonama manje je važna etimologija prezimena, a više je važna njegova etiologija, odnosno razlog njegova nastanka (Bratulić i Šimunović 1985: 30, 31).

¹⁶ Kućeli su smješteni sjeverno od Rukavca prema Zvonećoj. U tom arealu nalazimo i toponime *Kīnkēlovac* i *Kīnkēlovo*. U Rukavcu Dolnjem nalazi se *Kīnkēlova rêbar* i *Kīnkēlov vinār*. Doduše, u zvončjskom zaseoku Škrapna, nalazimo toponim *Kīnkēlova ôgrad* – *Rukavāc*, koji, ipak, pripada katastarskoj općini Rukavac (Gilić 2010: 66, 136, 172). Zanimljivo je da na području Zvoneće nema niti jednoga sličnoga toponima. Možda je i to jedan prilog tezi da je prezime Kinkela izvorno iz Zvoneće, a ne kako je opće mišljenje u narodu, da su Zvonećani podrijetlom iz Rukavca (usp. i ojkonime Kinkeli u Istri, prema dosljenicima iz Kastva te obiteljska imena u Matuljima, Jušićima, i u Rukavcu (!), itd., v. bilj. 15 u ovome radu).

¹⁷ U kastavskoj matičnoj knjizi nalazimo: 1. IV. 1700.: *Anna filia legitima Joannis Kinchela* te za 16. V. 1700.: *Joannes filius legitimus Joannis Kinkella Gaspari et uxor Lucia*. (HRDAR–275, 195, Kastav 1700–1728. Baptizati, coppulati et martiri, prema PRZK). Glagoljske matične knjige za Kastav i Volosko iz 17. st. (Arhiv HAZU) još nisu istražene. U *Quaderni od straxe zaključene V dan 27 Giugna 1689.*, popisu obveze straže kastavskih podložnika, u popisu stanovništva grada Kastva spominje se neki Lucha Chinchella pul Cuchiel (Munić 1996: 25).

¹⁸ U LP SRH (1976: 293) javlja se i oblik prezimena s hrvatskim dočetakom: Kinkelić 1 (–). Taj oblik, *Kīnkēlić*, rabi se za ime *od kuć* i *familij* u Jušićima, a *Kīnkēlovi* u Rukavcu i Matuljima (Gilić 2010: 56, 131).

Petar Skok (1971: 80–81) navodi kao mogućnost vezu s riječi **kĩmak**, gen. kĩmka, pl. kĩmci m.¹⁹ Riječ znači: 1. *stjenica*; 2. *coriandrum sativum*. Ovdje se, dakle potvrđuje proces kojim se pri procesu imenovanja u velikoj većini jezika svijeta neprijeporno ističu životinje i biljke, određene kulturnim kontekstom (Brozović Rončević i Žic Fuchs 2004: 98).

Kao imenica, odnosno refleks od lat. *cimex*, ak. *cimicem*, javlja se u likovima koji čuvaju stari izgovor latinskoga c > k: kĩmak,²⁰ kĩmac, kĩnac,²¹ a u deminutivu kĩmica te augm. kĩnčina, kĩmčina.²² Pridjevi su: kĩmčav, kĩmčast, kĩnkavica (Skok 1972: 81; Bartoli 2000: 369). Navedene reflekse Skok nalazi u dijelovima Crne Gore (Lastva, Budva, Paštrovići, Vasojevići, Kotor, Perast), ali i u Peroju (doseljenici iz Crmnice), zatim u Arbanasa iz Ulcinja, te kao dubrovačko-romanski i bokeljsko-romanski refleks.²³ Riječ je o pojavi koja je iznimno jaka u navedenim područjima.²⁴ I u ovom segmentu, razvijena je rasprava o starosti same pojave, utjecaja slavenskih doseljenika na dalmatoromanski, odnos dalmatoromanskoga i središnjega rimskoga latinizata te opet i njegova odnosa s grčkim posuđenicama, te na

¹⁹ Usp. opis: »Kĩmak, kĩmka, m. *stjenica*. – isporedi čimavica. – Akc. *kaki je u gen. sing. taki je u ostalijem padežima, osim nom. sing. i gen. pl. kĩmākā*. – Riječ je romanska od lat. *cimex*, uprav od acc. sing. *cimicem*, isporedi tal. *cimice*. oba latinska c ostaju grlena (k), po čemu se vidi da je riječ iz romanskoga jezika što se negda govorio u primorju (vidi kelomna). (I u vezi s **izgovorom** riječi kĩma, kĩma, čimula, navodi se primjer kĩmak, isto, op. J. G.) – *bila je ovako riječ i u romanskom jeziku na Krku, ali je prvo lat. c postalo č prema talijanskom jeziku: cinco (činko)*. Vidi A. Ive, *Dial. vepl. u Arch. glottol. ital.* 9., 168. – U Dubrovniku se (ne od svakoga) miješa pred c u padežima množine na n: kĩnci, kĩncima (vidi Slovinac. 1882, 187), isporedi kĩmčina. – Od XVI vijeka u Dubrovniku i po drugijem mjestima u primorju, a između rječnika u Mikaljinu (kĩmak, čimavica, kĩnčina ‘cimex’), u Belinu (cimice, animaluccio assai noto ‘cimex’ 198b), u Bjelostjenčevu (v. steni-ca), u Voltiđijinu (‘cimice’, ‘wanze’, u Stuličevu (‘cimex’), U Vukovu (vide *stjenica s dodatkom da se govori u primorju*). Što su kĩmci, što su buhe... M. Vetranić 1, 21. Nalio se kako kĩmak. (D) Poslov. Danič. Uši, buhe i kĩmci. u *Nar. zag. nov.* 274.« (ARj (Budmani) 1897: 952).

²⁰ U Vetranića: »Čto su kĩmci, čto su buhe,

Jošte tomuj nije broja itd.

Jadovite još su stvari,

Kdi me s večer’ priko nōci

Bođu čami i komari,

Da nē oka stisnut moći.«

(F. Kurelac, Vlaške reči u jeziku našem, Rad JAZU, knj. 20, Zagreb, 1872., str. 113)

²¹ O prijelazu m > n u kontekstu gram. broja (kĩmak, kĩnci), v. Zore 1893: 234.

²² Usp. »KĩMČINA, f. augm. kĩmak. – U Mikaljinu rječniku (gdje se m ispred č promijenilo na n: kĩnčina, ispred kĩnci, kĩncima kod kĩmak) i u Stuličevu (“magnum cimex”). KĩMČAST, adj. pun kĩmaka. – Samo u Stuličevu rječniku: “cimicibus plenus”. KĩMČAV, adj. vidi kĩmčast. – Samo u Stuličevu rječniku kod kĩmčast (ARj. (Budmani) 1892–1897: 953).

²³ Oblik za pl. *kĩmk*, lat. *cimice*, navodi Bartoli (2000: 180) kod Arbanasa u okolici Zadra (dos. u 18. stoljeću) za koji pretpostavlja, pozivajući se na Meyera i Vuka, da je donesen iz postojbine (Kotor, Dubrovnik). Tamo je posredovan iz hrvatskoga jezika, gdje je već postojao kao primljenica-rezidua. U jednini jest, vjerojatno, derivirani oblik: *čimek*. Inače u okolici Zadra javlja se lik *čimak*.

²⁴ V. bilj. 30 u ovome radu.

kraju, i utjecaj kasnije, bizantske vlasti na dalmatinskim područjima. Dodatnu je raspravu, osobito između P. Skoka i Bartolija te nekih drugih lingvista, uzrokovala i činjenica čuvanja velara u Sardiniji, koja pak nije bila pod utjecajem Bizanta, kao i palatalizacija lat. *k* i *g*, u onim arealima koji su bili pod Bizantom. Navodi se da inovacije *ke* > *če* nisu prodrle u veljotski i raguzejski zbog političke izolacije od iradijacijskoga centra, a ne zbog utjecaja novogrčkoga jezika. Doprinos raspravi jest i mišljenje F. Ramovša prema kojemu je čuvanje velara zapravo kasnija pojava, nakon doseljavanja, odnosno kao naknadni utjecaj grčkih posuđenica tijekom 9. stoljeća, dok su najstarije posuđenice, one iz 7. stoljeća s *c* i *z*, jer su već bile provedene slavenske palatalizacije. Ipak, prihvaćeno je mišljenje da u onim arealima gdje je došlo do tijesne simbioze slavenskoga i romanskoga stanovništva dolazi do palatalizacije velara, s obzirom na to da Slaveni između 6. i 10. stoljeća nisu mogli artikulirati velare ispred *e*, *i*. Odnosno, hrvatska se distribucija fonema opirala posuđivanju riječi s *ki*, *ke* na početku i u sredini riječi. U radu "Les origines de Raguse" (Slavia X, 449–498) Skok je pokazao brojne primjere čuvanja velara u hrvatskih posuđenica, te u radu "Zum Balkanlatein" III, ZRPh L, osvrćući se i na primjer velarnog izgovora od CIMICE: »eine Nachahmung der feineren gebildeten griechischen Aussprache des Hochlateins, ... gleichwie bei den Aromunen, welche seit jeher grosse Gräkomannen waren, † statt č als eine Adaptation an de feinere griechische Aussprache zu betrachten ist.« Skok pokazuje i veliku harmoniju između grčkoga i rimskoga kršćanstva sve do Fotija u 9. stoljeću. Gradski svetci u Dalmaciji svi su bez iznimke ili Grci ili istočnjaci iz sfere grčke kulture, premda je jezik liturgije bio latinski (Skok 1934: 33).

Pokazalo se da je pitanje palatalizacije lat. velara *k* i *g* ispred palatalnih vokala najdiskutiranije pitanje raguzejske i dalmatske fonetike. Pojava zadržavanja velara moguća je i u jeziku koji je proveo palatalizaciju. Stvar je u tome što ta pojava nije samo fonetska. Približavanje mjesta artikulacije velarnog konsonanta palatalnom vokalu, koji slijedi, jer bi se to inače zbilježilo već u latinskom, pojava je vezana s drugim pojavama koje su ugrozile funkcioniranje sustava time što su mogle dovesti ili su dovele do kolizije fonema. Postulat je dijakronijske fonologije da fonemi koji su stjecajem prilika postali slični, ili kolidiraju ili se odmiču da sebi osiguraju minimalnu *maržu* u "ničijoj zemlji" kako ne bi došlo do fonološke zbrke (*confusion phonologique*). Najsigurnije je sredstvo spašavanja distinktivnih oznaka stvaranje novih fonema, osobito afrikata (narочito ako ih sustav nema) i diftonga. Stoga je prema tome mišljenju čuvanje velara u nekih primjera provedeno zbog nepostojanja kolizije u značenju s nekim drugim mogućim riječima. Svakako valja pretpostaviti s punim pravom da je velarno *c* u prezimenu Kinkela očuvano kao nadimak kojemu se s vremenom izgubilo jasno značenje, što dakako ne opovrgava proces čuvanja velarnoga *c* u danom prostoru i vremenu.

U kontekstu istraživanja jezika Dubrovnika Skok ("O simbiozi i nestanku sta-

rih Romana u Dalmaciji i na Primorju u svjetlu onomastike”, Razprave, IV, 1–42) zaključuje kako je simbioza Slavena s Romanima bila duboka: cio onomastički sustav, posebno imena žena i deminutivni nastavci, prožet je slavenskim elementom, i obratno, Slaveni nose često romanske nadimke (onomastički hibridizam). (prema Muljačić 1962: 268–273).

U skladu ne samo s derivacijskim aloglotnim sufiksom već i inačicama leksičkoga morfema, Kinkela reflektira deminutiv **cimicella* (mala stjenica). Riječ je o deminutivu koji se javlja u vulgarnom latinitetu, odnosno starofrancuskome jeziku, kao *cimcella*, (palatalizirani) oblik zabilježen u *Glosaru iz Reichenau*, 8. st. (Tekavčić 1970: 353; Förster i Koschwitz 1902: 22), te je izraz vezan uz dio Knjige Izlaska 8,16 – ova oznaka odnosi se na tzv. Jeruzalemsku Bibliju. U hrvatskome prijevodu nalazimo ovaj odjeljak u Izl 8,12–8,16²⁵. Sufiks *-ell-* nastavlja se na

²⁵ Usp. Izl 8, 12 (KS 2008): »Onda će opet Jahve Mojsiju: “Reci Aronu neka zamahne svojim štapom i udari po prahu na tlu da se pretvori u komarce po svoj zemlji egipatskoj.” U Uvodu i napomenama uz knjige Staroga zavjeta, nalazimo: 8, 12: Komarci, tradicionalni prijevod. Noviji bibličari misle da je riječ o ušima ili buhama. Teško je odlučiti, jer imenica kinnam dolazi samo ovdje.« (KS 2008: 1395). Izraz je iz hebr. *kinnim*, *kinnam*, u lat. i *culex*, u engl. kao *lice*, *gnats*, *fleas*, *sandflies* Usp. Septuaginta, Izl 8,12: Εἶπεν δὲ κύριος πρὸς Μωϋσῆν Εἰπὼν Ἀαρῶν Ἔκτεινον τῇ χειρὶ τὴν ῥάβδον σου καὶ πάταξον τὸ χῶμα τῆς γῆς, καὶ ἔσονται σκνίφες ἐν τε τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἐν τοῖς τετράποσιν καὶ ἐν πάσῃ γῆ Αἰγύπτου. Isto u francuskome jeziku: Et le Seigneur dit à Moïse : Dis à Aaron : Étends avec la main ta baguette, et frappe la poussière du sol; il viedra des mouches sur les hommes, sur les quadrupèdes, et sur toute la terre d’Égypte. (L’ancien testament, selon les LXX, traduction Pierre Giguet, Lancelot Brenton; The Spetuagint online, Electronic resources for the Study of the Septuagint and Old Greek Versions, web stranica: <http://www.kalvesmaki.com/lxx/Texts.htm>.) Vulgata, Izl 8, 16–20: “[16] dixitque Dominus ad Mosen loquere ad Aaron extende virgam tuam et percute pulverem terrae et sint scinifes in universa terra Aegypti [17] feceruntque ita et extendit Aaron manu virgam tenens percussitque pulverem terrae et facti sunt scinifes in hominibus et in iumentis omnis pulvis terrae versus est in scinifes per totam terram Aegypti [18] feceruntque similiter malefici incantationibus suis ut educerent scinifes et non potuerunt erantque scinifes tam in hominibus quam in iumentis [19] et dixerunt malefici ad Pharaon digitus Dei est induratumque est cor Pharaonis et non audivit eos sicut praeceperat Dominus [20] dixit quoque Dominus ad Mosen consurge diluculo et sta coram Pharaone egreditur enim ad aquas et dices ad eum haec dicit Dominus dimitte populum meum ut sacrificet mihi. (Latin Vulgate Bible Online, Study, Search. web stranica: <http://www.drbo.org/lvb/>) U francuskome prijevodu, u istome odlomku javlja se izraz moustiques, u prijevodu Jeruzalemske Biblije, Exode, 8,16–19 (Louis Segond, LSG): poux=uši; i les mouches (La Bible du Semeur, BDS). Njem. Mücken (Luther Bibel 1545, LUTH1545), v. BibleGateway.com: A searchable online Bible in over 100 version <http://www.biblegateway.com/>) Smith’s Bible Dictionary navodi uz engl. izraz *lice*, probleme u prevodenju: (Heb. cinnam, cinnim). This word occurs in the Authorized Version only in (Exodus 8:16–18) and in (Psalms 105: 31) both of which passages have reference to the third great plague of Egypt. The Hebrew word has given occasion to whole pages of discussion. Some commentators, and indeed modern writers generally, suppose that gnats are the animals intended by the original word; while, on the other hand, the Jewish rabbis, Josephus and others, are in favor of the translation of the Authorized Version. Upon the whole it appears that there is not sufficient authority for departing from this translation. Late travellers (e.g. Sir Samuel Baker) describe the visitation of vermin in very similar terms: —“It is as though the very dust were turned into lice.” The lice which he describes are a sort of tick, not larger than

već postojeći latinski sufiks *-ul* u riječi čiji je korijenski morfem završavao s */n/* ili */r/*, kao *asin-ūlus*, *miser-ūlus*, a poslije se aplicira i na druge imenice i pridjeve: *porcellus*, *capella*. Tako je s našega područja registriran oblik *arcella*, umjesto arcūla = hrv. ormarić (Skok 1915: 83, 88). Velik je i broj leksema koji su u deminuciji izgubili dodir s temeljnim oblikom ili su izgubili deminutivno značenje, u talijanskom: *fratello*, *sorella*.²⁶ Kod nekih je oblika, a mogli bismo reći to i za *cimcella* < *cimicella* < *cimicem* < *cimex*, došlo do tzv. sinkopirane varijante: *bastonicello* > *bastoncello*, zabilježeni u Codexu Cavensisu, 992. godine. (Tekavčić 1972 III: 180–181). Neki su romanisti, u kontekstu starofrancuskoga jezika, držali da oblici *cimcella* i *cincella* < *cimex*, *cinifex* imaju značenje komarca i stjenice (*ciniphes*, *mouche as quiens/chiens*; *cousin/Nephrotoma appendiculata*). Naime držali su da lat. *cimcella* i *cinifex*, odnosno lat. *cimex* i *cinifex* > *cincellas* i *scinifefes*, *sciniphes*, *zinsella* potječu od istoga, grčkoga oblika κνιπός, κνιφόος; σκνιπός, σκνιφόος. (Diez 1870: 7, 18; Godefroy 1883: 29; Körting 1907: 321, 1045).²⁷ Svojevrsno preklapanje značenja u većoj je ili manjoj mjeri prisutno i u drugim, kasnijim izvorima, a sve zbog određene sličnosti i srodnosti, osobito kad se govori o komarcu, muhi, buhi, stjenici i uši (Kušar 1993 (1934: 34)).²⁸ No, neke su analize, osobito *Glosa iz Reichenaua*, pokazale da je oblik *cimcella* i dijalektalni oblik *sincelle*, sasvim drugoga značenja i podrijetla od oblika *cincela*, *cinciele*, *chincelle*, *chincielle* < *zinzella/cincela* < lat. *culex*, *culice* = njem. *Mücke* (Hetzer 1906: 31, 54, 83, 136, 137, 140). Izvedenice od kl. lat. *cimex* > vlt. *cimcella* nisu prema tim analizama postojale, odnosno deminutiv je bio gotovo neplodan. Osim i danas postojećeg oblika u dijalektu pokrajine Champagne, Bêru: *sincelle* = 'ciron', hrv. mala sitna životinja, insekt, grinja, koju je moguće naći kod ljudi, u namirnicama – najmanja životinja vidljiva golim okom te je do 17. stoljeća, do izuma

a grain of sand, which when filled with blood expand to the size of a hazel nut. --Canon Cook (Biblos, Multi-version Concordance, <http://bibletab.com/>).

²⁶ U kontekstu osobnoga imena u primjeru imena Uršula, lat. Ursula, također je riječ o deminutivu od lat. *ursa*, dakle, u značenju: medvjedica. Osobna imena obaju spolova tvorena od naziva za životinje i od njihovih izvedenica bila su u Rimljana vrlo omiljena tijekom kasne antike, a među kršćanima još i više nego među poganima (Križman 2004: 32).

²⁷ Indikativno je da potonji upućuje i na izraze: *cincelier*, *chincelier*, *-cellier*, *cicidelle* = *moustiquaire*, hrv. mreža za komarce; *grand rideau* = velika zavjesa koja štiti od komaraca, sve u kontekstu starozavjetne knjige o Juditi, 10: 21, usp. sljedeću bilješku te hrv. prijevod: »Holoferno je počivao na ležaljci za zastorom od grimiza, zlata, smaragda i dragoga kamenja.« (KS 2008: 480).

²⁸ Usp. »I komar je muška glava (kaže se u šali, jer nosi, tobož, koplje kojim može upeći). – Kômárník je ona mreža koja nas štiti od komaraca. (...) Crv ne puzi (već to čini dijete kad ide na nogama i narukama), nego g[a]miže ili mílí (gmili, hmili). G[a]miže i zmija. Zato se zmije i crvi nazivlju gamad (a s pogrdom se tako nazivlju i djeca). – A mili i buha (po košulji); pak i rak izmili iz torbe. – U rani crv kopirâ iliti kòporê (koporao je) iliti kamti, t.j. vrvi, premeće se (Kaže se kad neko kao premeće: Kopore kao pregalj (sirni crv) u siru). – Muha, buha, stjenica, uš, komarac itd. grizu, jedu, pecaju, kolju čovjeka (Ugrizla me buha; ujeo komarac; upekla me muha). Zato se tako dosadne životinje nazivlju pojedic.«

mikroskopa, simbolizirala malen nevidljiv svijet prirode. U Švicarskoj u značenju crvotočine;²⁹ eng. *a fleshworm, mite; mite du fromage* (Hetzer 1906: 31, 54, 83, 140; Brochet 1873: 82). Dakle, u našem slučaju pokazuje se dalmato-romanski leksički ostatak,³⁰ odnosno oblik **kimak** i na sjeveru, Hrvatskome primorju, a ne samo u okolici Dubrovnika i u Crnoj Gori³¹ – primjerice, prezimena Kimak i Prižmić-Kimak javljaju u Blatu na Korčuli, a Kinković u Crnoj Gori (LP SRH 1976: 293; Skok 1972: 81). I Bartoli je istraživao reflekse od lat. *cimex*, ističući ovaj primjer za proces palatalizacije velara ispred *i, e* u naglašenoj i nenaglašenoj poziciji. U kontekstu toga istraživanja na otoku Krku Bartoli je upravo uz tu riječ imao poteškoća s izvornim govornicima veljotskoga koji nisu razumjeli venetski dijalekt niti druge govore. Važno je i spomenuti da Bartoli iznosi i određenu izvanjezičnu činjenicu da se o toj riječi govornici nisu htjeli izjašnjavati zbog mogućih (ne)higijenskih konotacija (Bartoli 2000: 52). S druge strane, prezime Kinkela spominje se na Krku, u kontekstu jednoga vjenčanja iz 1824. na kojemu je jedan od kumova/svidoka bio Anton Kinkela od Rukavca plovanije kastavske te se u tom izvješću također iznosi da Kinkela u Puntu kažu iskrivljenom čovjeku. Kinkele nalazimo i u Senju prema podacima iz 1915. godine i uvršteni su u popis prezimena ličko-krbavskih plemena (Bonifačić Rožin 1953: 183; Grujić 1917: 305). U povijesnoj drami *Ban Pavao* autora Milana Šenoa (1903: 100)³² javlja se lik Kinkele iz Trogira. Radnja drame smještena je u 13. stoljeće s tematikom mletačkih pretenzija na grad Zadar i uloge bana Pavla Šubića u njegovoj obrani. Kinkela govori dalmatinskim čakavskim narječjem i zastupa hrvatske interese u razgovoru sa Škinelom Krčaninom koji pak govori čakavskim narječjem s Krka i također se tuži na Mlečane. Ostali likovi govore književnim jezikom iz vremena nastanka drame, odnosno 1903. godine.

²⁹ Tako franc. Larousseov rječnik navodi kako fr. *ciron* pripada skupini malenih nametnika – acarien, lat. *acarus, arachnide généralement minuscule, voire microscopique, au corps globuleux portant une tête conique porvue de chélicères et de pédipalpes, vivant souvent en ectoparasite de l'homme, des animaux, ou des plantes. (Les acariens forment une sous-classe comportant une trentaines de familles principales.)* <http://www.larousse.com/en/dictionnaires/francais/ciron/16176> (Usp. i Landais 1834: 534).

³⁰ Usp. *lukijerna, ranketiv, plakir* u okolici Dubrovnika (Budmani 1883: 161).

³¹ O riječi *kimak* u šaljivom kontekstu, gdje uvijek znači množinu, v. Pavićević 1930: 320. Usp. i: »...*car Porfirodenit oštro razlikuje romanske gradove vizantinske teme. Njihova imena nikada ne piše u slovenskom obliku, a njihove stanovnike zove Romani. Nikada ih ne miješa sa Slovenima i naročito ističe da stanuju u obalskim utvrđenjima. To je ovih osam gradova: Kotor, Dubrovnik, Split, Trogir, Zadar, Rab, Krk i Osor. Koliko se danas može utvrditi na osnovu oskudnih podataka o njihovu jeziku ovih osam gradova raspadalo se na tri romanska dijalekta: a) na južno-dalmatinski romanski govor koji se govorio u Dubrovniku i Kotoru, b) srednjo-dalmatinski romanski govor koji se govorio u Splitu, Trogiru, Zadru i Rabu i c) gornjo-dalmatinski romanski govor, koji se govorio u Krku i Osoru i čini prelaz prema staro-romanskom govoru u Istri i retoromanskom (furlanskom) govoru, koji se razvio na teritoriji oglašjaskoga patrijahata.*« (Skok 1934: 116).

³² Milan Šenoa (1869. – 1961.) bio je vrstan geograf, dobro je poznao Krk, ali i Dalmaciju. (Popis njegovih radova v. u Blašković 1959: 4–5).

Od istoga korijena u Molatu se javlja i naziv za morsku kozicu, veliku osu koja živi po škrapama – *kinkirôška* f (Skok 1971: 80).

Kao što ćemo vidjeti, korijenski morfem i dočetni morfem bilježe određene promjene. Riječ je o palatalizaciji latinskih konsonanata, jednog od ključnih procesa koji romanske jezike suprotstavlja latinskomu. Palatalizacija velara (C; G [k, g]) ispred palatalnih (prednjih) vokala [e, i] događa se već u III. stoljeću (carskom razdoblju) i poslije. Ona je gotovo općeromanska pojava iz koje su isključeni sardski i raguzejski, a u veljotskome samo ispred [i].

Ta promjena obilježava i rezidue dalmatoromanskoga u hrvatskome jeziku (Bartoli prema Nemaniću 2000: 176, 182, 387).³³ Tako imamo lik s početnim čite či-, zatim, uz mletački utjecaj te promjene početnoga latinskoga vokala i > ъ > a, o, ča-, čo-, ci-, če-, ča-. Uz varijacije središnjega -m/n- te završnoga -ak > -ica, -avica, -ko, -až, javlja se, uvažavajući granicu od Brača prema sjeveru, čitav raspon oblika: *čimak* (Veli otok, Vis), *čimäk* (Brač, Šibenski otoci), *čimavica* (Imotska krajina, u Dubrovniku: grožđe koje smrdi), *činka* (Rab), dem. *čimica* (Biograd). U okolici Zadra slično značenje ima *čamak* (mala uš koja se jedva vidi), odnosno *činko* (krčkoromanski),³⁴ i u kasnijih, mletačkih posuđenica (venecijanizmi)³⁵: *čimezo* (Cres); *čeměž* (Omišalj, Vrbnik³⁶), *čomož* (Dobrinj),

³³ U logudorskome (sardskome) govoru lat. *cimex* reflektira se kao kimiye, u tal. grafiji: *chmighe*, dakle nema palatalizacije kao niti u raguzinskom dijalektu. U južnim talijanskim govori-ma (Napulj, Kalabrija) javljaju se disimilirani oblici: *pëmmëcë*, *pim(m)ice*, *pinnice*, *pinëcë*, etc. Etimološka istraživanja ne određuju etimologiju latinske riječi, (samo) pretpostavljaju mediteransko podrijetlo riječi (Battisti, Alessio 1968: 939; Cortelazzo, Zolli 1999: 339).

³⁴ Za ovaj oblik se u Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika, JAZU, navodi da je i ona prvotno bila *kinko* (1897: 952). Oblik *cinco* (*cimice*) navodi i Bartoli prema Cubichevu Gradačkom rukopisu (Bartoli 2000: 284, 306). Skok ističe kako su venecijanizmi, premda noviji procesi, u ovom slučaju vrlo stari, iz 14. stoljeća. Kao zanimljivost navodimo lik te riječi u suvremenome španjolskome jeziku koja je palatalizirana i glasi: *chinche*, f u značenju *stjenica*, ali može označavati i *čavlič plosnate široke glave* te u prenesenom značenju i *dosadno čeljade* (Vinja i Musanić 1976: 298).

³⁵ U venecijanskom dijalektu navode se: *cimese*, pl. *le cimici* – *animaletto schifoso notissimo*. Još su navedene i ove vrste: *cimese salvadego*, *c. dei fossi*, *c. de mar*; te izvedenice: *cimesera* (*semenzaio di cimici*, *o una lettiera*, *una stanza o simile*, *molto infetta da cimici e che ne contiene dei nidi*); *cimesòn* (*grossa cimice*) (Boerio 1867: 171–172).

³⁶ Usp. »Na judih je ova živad: šenec (nasvalito na dici i starih), belha, čemež (ov voli bit na postiji i va svitah.) plajki. (...) Čenživičina, svake vrsti smrdljivi martin. (...) Šence, belhi, a i čenže najboje se nave, kad jih je malo, z nofton. Kada se kadi koga od njih zgrabí, pernese ga se na nofet od persta palca i nóč! po nien z nofton od drugoga pers'palca. Ali ga se položi na tla i nóč! po nien, pek udela puc!, šćokne i ne će već nikadare nikogare jist, šćipat. (...) Za čenže nije svetije stvare, nego parit, zač voda se ne kupi, – a koga pokropi kuhana voda, toga ni. Beštija od živa pride na človika (vajada pravo leti) dodar i va crikvi, i ne grusti mu se bordižat (plazit) po svitah, dodar li-pih kurdelicah od suknič i po tesnekih na vele prazniki. Koliko ga je grúсно vidit, toliko više još smerdi. – Kada se čenže zakote va zidu, vaja zid oparit. Zakuhaju vodu i polivaju zid ze suricun, neka kuhana voda gre va škuje, kadi imaju názla (legla). Oparen zid mažu, kadi su škuje i pukotini, z meltun od japna i popela. Malo koristi je od toga, zač prave, da će živit i po seden let va zidu,

čamž – pl. *čamži* (Marčelji, Kastavština, i danas u idiomu *Zvōnēćē*)³⁷, *čanza* (Senj), *đánđa* (Podgora), *činža* i dem. *činžica* > *činga*, čak. (Pazin), istroromanski *šemišo* (Rovinj), a prema navedenom i sa sufiksom *-evina* > *čanževina* = vino koje zaudara (Hrvatsko primorje).³⁸ Iz ovoga Skok (1972: 81) zaključuje da dalmato-romanski nije bio jedinstven u tretiranju velarnoga /c/ pred palatalnim vokalima /i/, /e/: južnodalmatinski ne palatalizira u oba slučaja, sjeverni dalmato-romanski palatalizira pred *i*, ne palatalizira pred *e*. Obje se promjene, prva vezana uz apeninsko-balkanski, a druga uz alpsko-pirinejski areal, formiraju u otprilike isto vrijeme na relevantnim lokalitetima. Isto tako, dvije su temeljne hipoteze o refleksu velarnoga latinskoga *c*: prva pretpostavlja utjecaj bizantske vlasti i sljedno tome utjecaj grčkoga adstrata (Meyer-Lübke, Skok), a druga uzima u obzir utjecaj dalmatskog odnosno ilirskoga supstrata u antičkim vremenima rimske kolonizacije (Bartoli 2000: 183, 203, 204). I navedeni venecijanizmi, koji u određenim arealima potiskuju stare dalmatinske romanizme, također su prilično stari, iz vremena kad se poluglas još govori, odnosno iz 14. stoljeća.

U daljnjoj raspravi na prezime *Kīnkēla* aplicirat ćemo standardne oblike motivacije prezimena prema dvojakome značenju lat. *cimex*, odnosno etiologiju prezimena *Kīnkēla* uronit ćemo u zoonimiju, a potom u fitonimiju.

1. Riječ je o svojevrsnoj kategorijalnoj antroponimijskoj podjeli u kojoj u zoonimijski motiviranih imena prevladavaju metaforični i razni metonimijski odnosi pa su to imena posredne motivacije, dok se fitonimijski motivirana imena mogu svrstati u imena podrijetla ili imena izravne motivacije. Isto tako, čovjeku je urođeno da drugoga naziva životinjskim imenima pri čemu osobito nadimci odražavaju fizička i moralna svojstva i karakteristike (najčešće uočljive mane) što ih na-

i da ne će krepat od glada. Koliko ne najde, toliko čeka, da mu se koliko toliko udela kadi škujica: prede ven opeta napit se keršćanske kerve. Da se zateru čenže (zaterlo jih se!), tribi je oparit i pod i iškriñ okolo postije, dodar 'se šklatarije, ke su blizu 'postije. Slamu vaja strest, slamnicu oparit, kako i kada se pare sviti. Kavaleti i deski se zinesu va dvor (na voltu, balaturu, – kamo se more) i tu polivaju se, pare se tri-četire puta s kuhanun vodun. Do nikoliko dan se posopet dela, kako sen pravil tolič. Seje'no kadi tadi simena ostane i čenže opeta pridu. Govore, da je i ñin buhaj zlo jutro. I petroljo jih dobro pozdravi, ma ovojsto se rabi za mazat pukotini na kućetah. Šence i čenže ne 'te na 'seku pelt. Nika kri je pek takova, da ako leže makare na travu, pod ñun će se do nikoliko ur zleć šenec, ali čemež.» (Žic 2001 (1900): 65, 71; (1901): 184–186).

³⁷ Usp. i Jardas 2010 (1957): 389.

³⁸ Valja navesti i oblik: »čam, m. néka ľuta muha. XVI i XVIII vijeka u dva pisca. isporedi čamak, čamža, postaña tamna kao i značenja: može biti od kor. skam, udarat, bōsti, zujati, isporedi komar, čama, čamoreñe. Gdi me...bodu čami i komari. M. Vetranić 1, 21. Zapovijde da napadu svakojake muhe i čami. I. Đorđić, salt. 358, psal. 104 (103), 31. K volu se čam (χώνωψ) prija, ter dvoran blag ith reče mu: poču tja, ako ti domorih. Pod' il' stoj, kako hoć' (kliče vo jedovit); ni te sam čuo doć' ni te ću čut otit'. I. Đorđić, uzd. 149.(...) ČAMŽA, f. vidi čam pod 3, od čega je i postala. u jednoga pisca XVI vijeka. Sada imamo strah od jedne čamže i muhe. Korizm. 25. isporedi čannževina.« (ARj (Daničić) 1880–1882: 885, 887).

rodska psihologija pripisuje određenoj životinji. Dakako, ta se percepcija može bitno razlikovati u različitom kulturnom okružju jer nema univerzalnoga odnosa između čovjeka i pojedinih životinja (Vajs i Brozović Rončević 2002: 223, 224 i 226). Okružje tadašnjega Zvonećanina bilo je znatno obilježeno pastirskim načinom života, izrazito vezanim uz agirkulturu, pašnjake, šume. Graditeljska baština, uvelike očuvana i detaljno istražena u radovima etnologa, svjedoči o tijesnome suživotu blaga i čovjeka: ovaca i pastira. Stoga se i u tome segmentu može tražiti podrijetlo prezimena *Kīnkēla* – *cimex lectuariis* jest posteljna stjenica, u starih (Habdelić 1670: Y4; Jambrešić 1742: 106) javlja se oblik *sztenicza* (lat. *cimex*, *cis*, *m*). Kimak se rabi i u značenju buhe. U tom bi smislu *Kīnkēla* bio profilaktični zoonim (metaforizacija), koji se prema tome razvio iz nadimka, hipokoristika te poslije postao nasljednim prezimenom (Bratulić i Šimunović 1985: 27, 29), u smislu druge determinacije kada se nadimak razvija kao sekundarna oznaka, nakon osobnoga imena (Putanec 1976: X). Takva su prezimena iz doba velike starine, s kraja 11. stoljeća. Općenito, kao nadimak fungiraju koinonimi, nazivi za životinje, biljke, plodove, pridjevi, vlastita imena, a mora se reći da služe u čitavom sustavu plurideterminacije – kao prva, druga i treća determinacija. Isto tako, moguća je metonimija s jakom pokretnošću toga insekta, stoga prezime može odražavati vrlo pokretnu osobu. Naime, unutar metonimijskih odnosa u imenovanju, uspostavlja se određeni odnos bliskosti čovjeka prema životinji te je tada riječ o kategoriji prezimena koja su nastala prema zanimanju. Stoga ovdje dolazi do stanovitoga preklapanja motivacije prema zanimanju i nadimačkoga prezimena motiviranoga nazivom za životinju. Ovdje je jasno vidljiva težnja prisutna u većini antropomastičkih sustava u kojima se imenom nastoji ili izraziti dobre želje budućemu nositelju imena ili ga zaštititi od negativnih utjecaja (Brozović Rončević i Žic Fuchs 2004: 98).

Za zoološke prijenose u antroponimiji nalazimo obilje primjera u najstarijim kulturama, primjerice već Biblija (Post. XLIX 9, 14, 17, 21, 27) donosi oporuku i oproštaj Izraela od njegovih sinova te otac jednoga od njih naziva *lavićem malim*, drugoga *košćatim magarcem*, trećega *zmijom na putu*, četvrtog *košutom lakonogom*, a petog *vukom grabežljivim* (Ostojić 1987: 6). Pitanje je, ako je prezime zoonim, nastalo prema kukcu (stjenici, buhi), entomološkomu pojmu, kako je postalo oznaka osobne karakteristike prvoga nositelja (etiologija). Ako uzmemo u obzir frazem: dosadan kao buha ili Kinkelu shvatimo kao obilježje života u siromaštvu,³⁹ prezime bi to, onda, nastalo prema nadimku. Naime, prezimena motivirana nazivima za životinje uglavnom su hipokorističnoga postanja, odnosno eufemizimi snažnog afektivnog naboja ili profilaktična, odnosno zaštitna imena (Vajs i Brozović Rončević 2002: 223). Tu bi bila riječ i o metaforizaciji (nadimak,

³⁹ Tako Skok navodi da su Kinkele shvaćali kao odrpance u okolici Pazina (1972: 81).

profilaksa, praznovjerje: zle oči i uroci).⁴⁰ Isto tako, moguća je i metonimija s jakim pokretnošću toga insekta, stoga prezime može odražavati vrlo pokretnu osobu koja je bila važan dio poznate hodačke (pastirske) kulture u zvonečkom kraju. U tom smislu, ovdje su posebno važni motivacijski poticaji u samome procesu imenovanja kao i kulturni kontekst unutar kojega ime nastaje (Brozović Rončević i Žic Fuchs 2004: 96–97). Poznato je da se hrvatski antroponimijski sustav uvelike prilikom doseljenja na ovim prostorima prilagođavao adstratnom ili superstratnom utjecaju aloglotnog (izosemantičkoga) antroponimijskog sustava (LP-SRH 1976: VIII).

Relevantni primjeri (hrvatskih) zoonimnih prezimena motiviranih entomološkim riječima kukac, buba i buha jesu: Kukac, Kukec, Kukić; Bubek, Bubica, Bubić, Bubičić, Buha, Bua, Buhač, buhić, buva, Buvač, Buvinić, Skočibušić, Plačibuha, Bušica. Zanimljivo je kako se u hrvatskome jeziku od imenice komarac motiviraju prezimena kao Komar, Komarac, Komarčević, Komarčić, Komarec, Komarek, Komarica, Komarić, i u izosemantičkome prezimenu aloglotnoga postanja, od tal. *zanzara* (komarac) javlja se i prezime Zanze (Vajs i Brozović Rončević 2002: 234; HER 2002: 156).

U kontekstu daljnje geografske stratigrafije leksema *cimicella* (kao afektivno konotirani znak, s + predznak, deminutiv, hipokoristik) važna je činjenica da u okolici Abruzzza *čimičellę* < lat. *cimicella*, njem. *kleine Wanze*, označava riječ od milja upućenu malenoj djeci⁴¹ (Finamore 1893: 168;⁴² Olivieri 1961: 179). Moguće je da je na tom području ova riječ primljena, budući da je neki rječnici ograničavaju samo na području Galije (Meyer-Lübke 1911: 152, 153; Putanec 1976: X). Ipak, Abruzzo je već poznat u liburnsko doba i njegov se romanski govor, kao i onaj veljotski, žilavo održavao u prostorima i vremenima koji su zbog različitih okolnosti bili na neki način udaljeni od venecijanskoga utjecaja (Bartoli 2000: 213). U kontekstu osobine djeteta postoji i slično tumačenje, ali od riječi buha (– u frazemu: kao vreća buha → kaže se (s dobrom voljom u šali) za nemirno ili vrlo živo dijete na koje je teško paziti (HER 2002: 156). S druge strane, već spomenuta imenica *čimavica* ž reg (Dalmacija) označava i stjenicu, a u prenesenom, ali i pejorativnome značenju označava dosadnu osobu (HER 2002: 200) pri čemu se u samome prezimenu, s vremenom, izgubila svaka stilska konotacija.

⁴⁰ Vrlo je jaka tradicija vjerovanja *va uroki i naštrapi* na Zvonečkoj, vidljivo je to i u Matetiće-
vu romanu, u Jardasovim podatcima o Zvonečkoj (HAZU, OE, SZ 247 b: 55 i dalje).

⁴¹ U Vrbniku usp. sličan frazem: Ima jih kako maloga fažola (Mnogo djece) (Žic 2001 (1915):
105).

⁴² Usp. »Cimece, sim. cimice = [V. Fig. Cussi té' le le cimec -i- a la còcce, Codesto è uno scio-
cco] Cimecélle, Cimecióné, nomi scher. e vezz. di Bambino alle fasce. (Forse perche, in certo modo,
sugge il sangue della madre).«

Kako se i Zvoneća prvi put spominje u 16. stoljeću, a neki izvori navode i 11. stoljeće (Alberi 1997, Matijašić 2005: 919), te se vremenske odrednice preklapaju i s nastankom ustaljivanja većine europskih prezimena, kao i zoonima. Tada, dakle tijekom kasnoga srednjega vijeka, antropomorfne su se predodžbe često prenosile i na ostala živa bića te su se uglavnom temeljile na osnovnim odlikama ponašanja koja su se uočavala kod pojedinih životinja što se najbolje vidi i u narodnim pričama i basnama u kojima su glavni likovi životinje koje su se ponašale poput ljudi (Vajs i Brozović Rončević 2002: 224 i 235). U nas prije desetoga stoljeća nije nađen nijedan siguran zoološki antroponim, dok se već prema 14. stoljeću javlja zoonim u tri četvrtine svih onomastičkih oblika: osobna imena, nadimci i stalni prišvarci (Ostojić 1987: 68). Zoonim kao nadimak obično se pridijevao na temelju zanimanja za životinje ili na temelju nekoga životnjskog svojstva pripisanog čovjeku. Dakako, ta se percepcija može bitno razlikovati u različitim kulturnom okružju jer nema univerzalnoga odnosa između čovjeka i pojedinih životinja, a isto tako nije moguće uvijek kazati što je komu bilo prvotno osobno ime, a što kasniji nadimak (Vajs i Brozović Rončević 2002: 223, 224 i 226; Ostojić 1987: 70).

Što se tiče gramatičkoga roda polazne latinske riječi, *cimex* fem., odnosno *cimicella*, dem., ona obuhvaća u latinskome i talijanskome jeziku ne samo ženske već i muške predstavnike odnosno vrste, kao i npr. *Vulpicella* (Ostojić 1987: 72).

U primorskim gradovima u srednjem vijeku, gdje je živio stari romanski živalj u jezičnoj i biološkoj simbiozi s Hrvatima, koji su postupno ulazili u grad, potvrđena su mnoga prezimena po životinjama. Među njima je bilo mnogo nadimaka, odnosno smiješnih, podrugljivih prišvaraka, kao CAČIALUPI (= lovivuk), MANGNAVACCA (= kravožder), SCOZOBOLCHA (= skočibuha), pa i mnogo drastičnijih (Šimunović 2006: 212; Ostojić 1987: 19, 71; Tekavčić 1972 III: 208). Na Zvonećoj su prema Jardasu (HAZU, OE, SZ 247 b: 53) osobito djeca i pastiri voljeli jedni drugima davati šaljive nadimke: Gljista, Lempeh, Hludina, Migalo; ki ima velu glavu: Uščapina; ki ima duge nogi: Klacina; ki ima kratke noge mu reču: Krače; tu su još i Vrećina, Palenta, Skilje, Grče, Lunbarda, Tone-Tone.⁴³

Od naziva životinja ne tvore se više prezimena jer je ta imenska kategorija već davno zatvorena i ne obnavlja se. Stoga možemo zaključiti, iz svega navedenoga, da je prezime *Kīnkēla* motivirano nazivima za životinje zapravo nadimackoga i ujedno, vjerojatno manje moguće, profilaktičnoga postanja.

2. Fitonimima motivirana prezimena najvećim su dijelom vezana uz tlo, odnosno područje na kojem su nastala. Kimak jest i fitonim, prema vrsti trave koja štiti od buha/stjenica ili je svojim oblicima slična kukcu. U oba slučaja dodatnu pomutnju unosi činjenica da često dolazi do preklapanja značenja buha i stjenica (grč. ψύλλους, odnosno lat. **cimex**, -icis; grč. κορίός, odnosno lat. **pulex**,

⁴³ Ovaj potonji zbog velikog broja nositelja imena Tone.

pulicis).⁴⁴ Tako je primjerice i Marin Držić stvorio imperativnu složenicu prezime Skočikimak Lopuđanin prema prezimenu Skočibuha (Skok 1972: 80; ARj (Jedvaj i dr.) 1955: 254).⁴⁵ Na to upućuju stariji predlineovski latinski nazivi, između inih (lat. *conyza*, *cunilago*, *psyllium*, *pulicaria*) javlja se i *cimicaria* (Mikalja, Belostenec), a odnosi se na biljke *Inula viscosa* (tjera insekte, buhe), *Plantago psyllium* (< ψύλλα, grč. 'buha'; sjemenke nalikuju buhi, poznata je tzv. širokolisna bokvica, odnosno lisnati trputac, žljezdastodlakavi trputac ili buhačica, buhačak, buačak) i *Pulicaria* (< pulex, lat. buha; miris biljke tjera buhe pa je zovu i buhača ili businjak). Ovdje je, dakako, razvidno da je riječ o buhi, a ne o stjenici. No, kako dolazi do preklapanja narodnih naziva biljaka i predlineovskih i lineovskih naziva, čini se da se preklapaju i pojmovi buhe i stjenice. Primjerice, stari rječnici navode ova narodna (opisna) imena biljaka: *bušinac*, *bušina trava*, *buhomorka*, *buharica*, *ka buhe i stenica vumarja*, *bušinec*, *buhača*, *buhačica*, *buhačina* (Vajs 2003: 183–187; Gilić 2004: 125, 214; Šugar 2008: 95, 96).

Dakle, veza između entomološkoga pojma i fitonima jest u biljci *coriandrum sativum* L. U nas se javlja kao korijandar/koriandol/koriandula/korijandula (Šugar 2008: 314), a poznat je i kao *cimavica*, *čimavica* (Šugar 2008: 135)⁴⁶ < lat. *ci-*

⁴⁴ Usp. »Idem nec advolat, ut locusta, ut huc illucque discurrens semipasta dimittat, sed permanet perituris frugibus et tardo lapsu pigrisque morsibus universa consumit. 10 Tereonas Graeci vocant lignorum vermes, quod terendo edant. Hos nos termites dicimus. Ita enim apud Latinos ligni vermes vocantur, quos tempore inoportuno caesae arbores gignunt. 11 Tinea vestimentorum vermis, dicta quod teneat, et eo usque insedat quo erodat. Inde et pertinax, quod in eandem rem identidem urgeat. 12 Vermes carniū: hemicranius, lumbricus, ascaridae, costi, peduculi, pulices, lendes, tarmus, ricinus, usia, cimex. 13 Hemicranius vermis capitis vocatus. Lumbricus vermis intestinalium, dictus quasi lumbricus, quia labitur, vel quod in lumbis sit. 14 Ascaridae . . . Costi . . . Peduculi vermes cutis a pedibus dicti. Unde et peducosi dicuntur quibus peduculi in corpore effervescent. 15 Pulices vero vocati sunt quod ex pulvere magis nutriantur. Lendes . . . Tarmus vermis est lardi. Ricinus vermis est canis, vocatus eo quod haeret in auribus canum; κῶων enim Graece canis est. 16 Usia est vermis porci, appellata quia urit; nam ubi momorderit, adeo locus ardet ut ibi vesicae fiant. 17 **Cimex de similitudine cuiusdam herbae vocatus, cuius foetorem habet.** (istaknula J. G.) 18 Proprie autem vermis in carne putre nascitur; tinea in vestimentis; eruca in holere; tereido in ligno; tarmus in lardo. 19 Vermis non ut serpens apertis passibus vel squamarum nisibus repit, quia non est illi spinae rigor, ut colubri, sed in directum corpusculi sui partes gradatim porrigendo contractas, contrahendo porrectas motum explicat, sicque agitatus perlabitur.« (Isidori Hispalensis Episcopi (Sv. Izidor Seviljski), Etymologiarium sive Originum, Liber XII, De animalibus, 5 De vermicibus. internetska stranica, http://penelope.uchicago.edu/Thayer/L/Roman/Texts/Isidore/12*.html.

⁴⁵ Riječ je o Držićevoj komediji *Arkulin* u kojoj se navodi Ančica, kći Skočikimka Lopuđanina.

⁴⁶ Šugar, prema Šuleku, navodi kako je oblik čimavica zabilježen u talijanskoj knjizi *Herbario nuovo di Castore Durante* iz 1717. godine, koja se čuva u knjižnici franjevačkog samostana na Visovcu. To samo potvrđuje Skokovu tezu o čuvanju latinskoga velarnoga c južnije od Brača, premda ima drugih primjera takva procesa i na sjevernome Jadranu (Srakane). O tome obliku u znač. njem. Wanze, lat. cimex, u Dalmaciji, od kimak. (Štrekelj 1890: 455. i ARj 1892–1897, IV: 952)

*mex.*⁴⁷ Biljka se sije u proljeće, kosi u ljetu, prije izlaska sunca, dok ima rose. Iako ne traži specifičnu zemlju, bolje uspijeva u vapnenastoj, sitnoj, propusnoj i toploj zemlji, na sunčanoj strani. Ekstrakt zreloga sjemena ima anksiolitički učinak. Riječ je o biljci koja je taj naziv dobila prema obliku sjemenki koje sličje stjenici, odnosno buhi, ali i po intenzivnom vonju (potječe od glavne sastavnice eteričnoga ulja – decilaldehid) nezrelih sjemenki koji je sličan vonju stjenica. Prema takvoj analogiji postoji i spomenuta čanževina < prim. čanža < lat. cimex, koja vonja po stjenicama, *suvrst vinove loze biela groždja* (Šulek 1879: 48; ARj (Daničić) 1880–1882: 888; Šugar 2008: 121). Te su refleksije utemeljene na mogućim motivima nastanka prezimena: u nazivima životinja, ptica, bilja jer je materijalni i duhovni život bio u bliskoj vezi i ovisnosti s biljem i životinjama, prirodnim pojavama, vjeron i praznovjermem – to je svijet u kojemu je nađena pobuda postanja prvih osobnih imena i mnogih prezimena. Zanimljiv je, osobito u kontekstu čuvanja velarnoga c, oblik KĪNKAVICA, f = čičimak, *Zyziphus vulgari* Lam. fructus k. Oblik je zabilježen u Paštrovicima (Vuk), a pretpostavlja se da je postao »od kimak (*m se ispred k promijenilo na n*), jer kad se jedu prezreli čičimci osjeća se kao voñ stjenice; a i boja i oblik je nalik na stjenicu.« (ARj (Budmani) 1892–1897: 955).

Kako god bilo, je li *Kīnkēla* označilo siromašna čovjeka, čovjeka vrlo okretna, pastira kojega prezime štiti od dosadnih stjenica, dosadna, nametljiva čovjeka, čovjeka koji je svojom pastirskom djelatnošću vezan uz biljku trputac, je li riječ o nadijevanju imena djeci u kojemu su primarni poticaji najčešće želje i nade imenovatelja, ali i događaji unutar zajednice vezani uz sam dan rođenja djeteta, opisi nekog specifičnog djetetova obilježja ili nas to prezime upućuje na kontinuitet predslavenskoga stanovništva u Kastavštini koje je pokoreno od Rimljana prihvatilo latinski jezik – činjenica jest da nam mnoga imena, nadimci i prezimena pomažu obnoviti onaj davni prisni dodir s prošlošću u kojoj je čovjekov i životinjski svijet bio prožet zajedničkim biljegom materijalne i duhovne nadgradnje u kojemu su naša imena, nadimci i prezimena nalazili pobude svojega nastanka (Šimunović 2006: 17–25 i 212).

Riječ je o tipičnom zvonejskom prezimenu. Prema najnovijim podacima u samome selu Zvoneća prevladava i danas to prezime (Gilić 2010: 159–160), a potom u Matuljima, Rukavcu i Opatiji (Maletić i Šimunović 2008: 651, 336, knj. 1 i knj. 3; Bratulić i Šimunović 1985: 195–197; 206–209; 215–216; isti, knj. 2: 183, 192, 195–197, 238, 244, 251).⁴⁸ Zanimljivo je da Enciklopedija hrvatskih prezimena (2008:

⁴⁷ I druge su neke biljke povezane oblikom, mirisom ili svojim crvenim sokom sa stjenicom (zgnječene stjenice), npr. *coriophorus* (Orchis); *córis* (*Hypericum coris*); *corispérmum* (erba cimice, tal.) itd. Temelji su antičkoga imenovanja ipak nejasni (Genaust 1996: 177).

⁴⁸ U djelu *Prezimana i naselja u Istri* (1985.) J. Bratulić i P. Šimunović navode lik toponima: Zvoneće čija su naselja: Gašpari, Kriva, Perka, Sušnji, Škrapna i Zvoneće. U statistici prezimena najviše Kinkela ima u Zvonečoj (18), a zatim u Gašparima (12).

504) uz to prezime ne spominje Zvoneću već Rukavac⁴⁹ (najveći broj Kinkela u posljednjih sto godina) te Matulji (80 nositelja), Opatiju (60), Rijeku (60), Jurdane kraj Kastva (50) i Kastav (15). Ovaj izvor navodi također popis prezimena prema učestalosti, i to nekoć i danas. Za grad Kastav ne nalazimo Kinkele niti u prvih 40 mjesta. No, već u Opatiji nekoć su zauzimali 2. mjesto prema učestalosti, danas čak i prvo mjesto (isto: 1246, 1247). Isto tako, još je donedavno bila prisutna činjenica da se »brojčanom zastupljenosti prezimena moglo razjasniti više etničkih pitanja jer se tamo bračni parovi ne traže daleko od boravišta, rijetko čak i u susjednom selu.« (Ribarić 2002: 50). Svakako valja naglasiti da ovu zbrku jednostavno rješava razlikovanje pojma Kastav i Kastavščina. Zvoneća, Rukavac i okolica stoljećima su bili u sastavu Kastavske općine pa se *Kīnkēla* smatralo kastavskim prezimenom, analogno zvonejski idiom = kastavski povedat. U Našoj slogi (1/XXIX, 6. I. 1898., str. 3., nalazimo podatak koji iznosi sam Matko Laginja: »Ima Kinkela po Kastavščini mnogo.«

I dokumentacija nekadašnje Kapelanije Zvoneća (**Exhibit, Status animarum**) potvrđuje čestotnost prezimena Kinkela.⁵⁰ Isto tako u matičnim knjigama, već u najstarijoj, koja se za ovu kapelaniju vodi od 1863. (**Liber I baptizatorum in ecclesia**, Popis matičnih knjiga Državnoga arhiva u Rijeci, HRDARi–275, knj. 1271) nalazimo velik broj Kinkela te porodničarku Mariju Kinkela (1885). Nadalje, u dokumentu o gradnji ceste Mune – Jurdani među članovima *obhodnog povjerenstva* nalazimo i predstavnike Zvoneće među kojima je pet osoba s prezimenom Kinkela, među njima i Josip Kinkela, župan⁵¹ katastarske općine Zvoneća (**Strassenbau projekt**, od 17. 4. 1913., HRDARi–55, Pokrajinski i tehnički uredi u Rijeci, kut. 269, Projekt ceste Mune – Jurdani – Jušići).

Dodatne obavijesti mogu nam pružiti i imena naselja u kojima žive *Kīnkēle*. Premda to prezime prema relevantnim statistikama nalazimo u malom broju i

⁴⁹ Prema uvidu u navedenu dokumentaciju čini se da je u prednosti, što se tiče prezimena Kinkela, Gornji Rukavac. Taj toponim u vezi s Kinkelama, ali i u liku za nadimak obitelji – Kinkelovi, nalazimo u oporukama, odnosno u starom običaju – slavljenju brigače (naslijeđeno zemljište na račun kojega se uplaćuje određen broj misa zadušnica za pretke) koje se održalo do kraja 19. i poč. 20. stoljeća prve nedjelje nakon Martinja. Dakako, Kinkele, u kontekstu takvih oporuka, nalazimo i na Zvonečoj (Mandić 1957: 43).

⁵⁰ Ovdje razlikujemo navedene dokumente i podatke spomenutih rodoslovaca od ovih, posebnih vezanih uz Kapelaniju sv. Antuna Pustinjaka na Zvonečoj, do sada potpuno neistraženih. Uvid od 17. 8. 2010., dobrotom vlač. Marinka Kajića, župnika u župi Bezgrješnog začeca BDM, Veli Brud.

⁵¹ U smislu jezičnome, Skok dovodi u vezi s avarskim podrijetlom: »Župan je vladao nad teritorijom koja je pripadala nekim velikim familijama. Za opću slov. riječ *župan*, *špan* može se izvjesno kazati da nije slovenska izvedenica od *župa*, nego, obratno, riječ župa napravljena je prema *župan*. Sufiks *-an* ne služi, naime, za izvođenje riječi koje znače časti, nego uvijek za riječi od mila, za t. zv. hipokoristika. U ostalom, ova čast nije bila nikada riječ od mila. Nađen je, pored toga, prvi neslovenski oblik ovoga naziva u Mađarskoj u obliku *zoapan*« (Skok 1934: 75).

sporadično u nekim mjestima u Istri te na otocima Cresu, Velomu i Malomu Lošinju (Bratulić i Šimunović 1985, knj. 2: 87, 89, 155, 268, 173; LP SRH: 293), jasno je da je jezgra prezimena vezana uz Zvoneću. Kinkele se u većem broju nalaze u podacima za Rukavac, osobito Dolnji Rukavac (LP SRH 1976: 293; Bratulić i Šimunović 1985; Gilić 2010: 130–139; EHP 2008).⁵² Naselje Kinkeli u okolici Žminja kasnijega je postanka i na tom prostoru ne postoji više prezime Kinkela. Prema usmenim podacima prvi je stanovnik došao prije dva stoljeća iz Kastva.⁵³ Isti toponim nalazimo i u okolici Labina (Šumber), ali ni ondje nema prezimena Kinkele.⁵⁴ Rasprostranjenost ovoga prezimena preklapa se s dijalektološkim istraživanjima pa unutar čakavskoga ekavskoga dijalekta, odnosno sjeveroistočnoga poddijalekta na području današnje općine Matulji, istoj jezičnoj skupini pripada govor Brega, Brešca, Jurdana, Jušića, Kućela, Matulja, Mihotića, Mučića-Puža, Permana, Rukavca, Ružića, Zaluka i Zvoneće (Vranić u Gilić 2010: 262). U svim je tim mjestima potvrđeno prezime *Kīnkēla*. Nakon ovih dviju raščlambi etiologiju prezimena *Kīnkēla* moguće je temeljiti na dvjema temeljnim konceptualnim metaforama: *ljudi su biljke* i *ljudi su životinje* (Brozović Rončević i Žic Fuchs 2004: 100). Znači li *Kīnkēla* život u siromaštvu ili je prvi nositelj bio živahno dijete, osoba malena rasta, odnosno pastir u čijem su životu biljke imale veliku važnost, teško je reći. Činjenica jest da tvorba ovoga leksema upućuje na zoonimno podrijetlo te davna vremena predslavenskoga pa i predromanskoga življa čiji je supstrat, odnosno adstrat utjecao i na jezik prvih hrvatskih doseljenika.

3. *Jārbōla*

Etnolozi su zaključili da je ovo područje općenito označeno kao područje hodačke kulture koje obiluje stazama i *putima* prvih *ofčara* i *palera*, *japneničara*

⁵² Primjerice LP SRH navodi broj od 97 (24), 3 (–) Kinkele u Zvonećoj, vjerojatno uključujući sva njezina naselja, preciznije zaseoke. U kontekstu uzgoja domaćega blaga vjerojatno su jače veze bile između Zvoneće i Doljnega Rukavca, koja su mjesta povezivali vlasnici krava. Ovčara je bilo u Škrapnoj i oni su u toj djelatnosti bili vezani s ljudima iz Gornjega Rukavca. Riječ je ovdje i o vlasništvu nad zemljom gdje je često riječ o istim osobama u objema lokacijama. Rani zapisi vlasništva, i prije ukidanja kmetstva 1848., posljedicom su, najvjerojatnije, ukidanja isusovačkoga kolegija na području Kastavštine i dalje (PRŽ, usmeno).

⁵³ Usmene obavijesti dobila sam dobrotom g. Ivana Bošca iz Kinkeli, rođenoga 1940. i nasljednika Kinkele iz Kastva. Prema tim obavijestima, postojali su i pisani podatci koji su za vrijeme talijanske vlasti uništeni (Razgovor obavljen u Kinkelima u rujnu 2010.)

⁵⁴ Usp. »Drugo suboto, na četrnajsti šestega u osamnajst ur, zvečer, imam jedan moli nastup u Vižinadi na susretima čakavskih pjesnika, diskretno nas izvještava Alfredo, dok se iz drugog dijela kuhinje u razgovor nestrpljivo ubacuje njegov otac Karlo: »Pred dvesto let jedini muški nasljednik od Kinkeli se je utopija u kaliću. Je priša Vojić ki se je doženio za sestru od tega otroka i tako se je prezime Kinkeli zatrló. Ali, mi smo sve do Drugoga svjetskoga rata bili Vojić Kinkela, i danas nas užaju zvat Kinkela«. (Crtice iz Labina – Alfredo Vojić, pjesnik iz Šumbera, 13. 6. 2008., <http://www.labin.com/web/neobavezna.asp?id=3197&idkat=56>.)

i zidara, kosaca i kopača, bačvara i klesara Kastavščine. Uz važnu zemlju (grunat) i velika pasišta i sjenokoše, uz ovčarstvo potvrđeno u krajoliku sa suhozidnim ogradama⁵⁵ za boravak ovaca na otvorenom (muzari, kozare ograje), ta su sela svojim proizvodima iz šume i sama prometala udolinom Matulji – Permani. No, Lisina, lijevo od udoline, i pod kojom se smjestila *Zvōnēčā*, udomila je na svojem intimnome krškom tlu (brežići, dolčići, lešice, njivice, stazice, putići, gromače i kuće) i male zaseočne cjeline, velike gustoće, kastavske kulturne pripadnosti – s malim radijusom kretanja starinskih ljudi, s čovjekom pješakom u središtu, i s Gradom (Kastvom) uvijek prisutnim na njegovu duhovnom obzorju.⁵⁶ I čuvene *Zvōnējske njivi* nalaze važno mjesto u strukturi romana, one jesu središnji egzistencijalni okvir života nekadašnjih *Zvonečāna*.⁵⁷

Zvonečāni su se bavili ovčarstvom koje je, čini se, bilo i temeljem osnutka naselja u obliku pastirskih dvora koji su pripadali stanovnicima Rukavca⁵⁸ i koji su jedini materijalni dokaz stare kulture ovčara po Lisini. Najviše ostataka dvora u kastavskom dijelu Lisine nalazi se na prostoru današnjih katastarskih općina Rukavac i osobito na području *Zvōnēčē*.⁵⁹

⁵⁵ Suhozidna gradnja je prema B. Gotthardi Pavlovsky primjer paleomediteranskoga kulturnog sloja prisutnog u ruralnim prostranstvima (nekadašnje) općine Opatija. Riječ je o etnografskoj pojavi u kojoj je anonimni ili poznati stvaralac, kao predstavnik naroda, samo ponovio stvaralački čin u kasnijim stoljećima. I tako oblikovan kontinuitet pojave dokazuje onu aktivnost čovjeka koja je propisana predajom i koja govori o njegovu životu i opstanku, a jedan su primjer suhozidne terasaste formacije (*prēzidi*, akc. J. G.) između Velog Brguda – Zvoneća – Šušnja – Rukavca (1974: 149, 150).

⁵⁶ Za tu, tzv. zapadnu Kastavštinu rabi se i ime Podgrad (prema Jardasu) (Gotthardi-Pavlovsky 1996: 112, 117, 132).

⁵⁷ Matematički izračun pokazuje da bi jedan čovjek morao utrošiti 1358,47 godina rada da bi se Njivi osposobile za rad u ovakvoj površini kakva je danas na terenu. Uz prosječan radni vijek od 30 do 40 godina, pojedincu bi trebalo oko 38 ljudskih života za takav rad, odnosno da su oko 54 ljudska naraštaja utrošila svoj rad na zvonejskim njivama (Sušanjanj 1996: 139–147 i posebno str. 144).

⁵⁸ To je vrijeme kada na proljeće mjesni svećenici blagoslivljaju sir (14), a I. Jardas pisao je o tome (1962: 33–34).

⁵⁹ Prema etnologinji Gotthardi Pavlovsky, ove činjenice idu u prilog tezi da su Zvonečāni došli na svoj današnji prostor kao rukavački pasitri jer su Rukavčāni nekada posjedovali najveći dio katastarskog tla toga dijela Lisine. Zvonejski dvori javljaju se kao toponimi: Pred dvor, Šušnovi dvori, Dvor – kao ime njive, usp. i dvor na sred sela (prema Jardasu), zatim su podignuti dvori oko istoimenoga pašnjaka u šumi iznad Zvoneće: Dvori na ravnah, Na ravnah dvori ili Ravni dvori. Tu su pasli, strigili i muzli svoje ovce Zvonečāni, Perkići i Gašpari, vodeći ih na pašu sve do same Šije (811 m). Uz selo Sušnji, od Zdemera do ispred brda Osojnak i sve do Grabrove podno Šepinog vrha, nižu se ostatci dvora na široj lokaciji Črnove ograde i oko nje. Tu su i dvori pastira iz Škrapne, na Kućelovoj Lisini, odnosno Črnou dolu gdje je 1978. bio najbolje sačuvan Zvonejski dvor za ovce i sijeno (Gotthardi Pavlovsky 1996: 117, 121). Podatci za godinu 1900. pokazuju da je Zvoneća imala 29 ha oranica, 2 ha voćnjaka, 13 ha vinograda, 136 ha livada, 427 ha pašnjaka, 976 ha šume, a 54 ha bilo je neplodnih površina (Juračić 1983: 111).

No svi navedeni vremenski odsječci bitno su određeni poljskim radovima, proizvodnjom vina – jarbole. Nalazimo je u latinskome *ārbor*, *ōris*, f. [prvobitno *ar-bos* f], dem. *arbuscūla*, -ae f = *drvo* (Jambrešić 1742: 46). Prvotni oblik *ar-bos* po-kraćenica je od *arbo-setum* koje je dalo oblik *arbustum*, i, n., u značenju *voć-njak*, *rastilo*,⁶⁰ *vinograd*,⁶¹ i kao pridjev – lat. *vitis arbusta* = *loza izrasla uz sta-bla* (Divković 1990: 102; Olivieri 1961: 30; Marević 2000: 200). U Kastavštini ima-ju tzv. lozoniku »...ka j' ustala od starih ruž, ken ni škodila bol. One ruže, ke se po umejkeh po dreve pletu, se zovu lozonika. Nijedan jih ne obrezuje, ne škro-pi, ni ne sunpora. Po lozonikah uževa bit čuda grozja. Jako j' slatko, ale je tan-ko. (...) Lozonika j' zato tanka, aš raste kodabi diva. Nijedan ju ne nastoji, a se-jeno njoj niš ne pači.« (Jardas 2010 (1957): 232). U vulg. latinskom prilikom de-minucije došlo je do disimilacije drugoga od dvaju fonema /r/: usp. *calabr. arvule* 'albero', od lat. *arbore*, s disimilacijom drugoga /r/ umjesto prvoga, kao u toskan-skome, odnosno isto kao i u španj. *árbol* (Tekavčić 1972 I: 218). Akademijin rječ-nik navodi oblik »*arbol*, *m* néko bijelo grožđe u primorju, biće isto koje se ove i alban i postańka istoga. Samo u jednoga pisca našega vremena: *Arbol mali i ve-liki*. B. Šulek, im. 4.« U istome izvoru nalazimo i natuknicu za »*ĀLBĀN, Albāna, m., i pod. 2. grad u Italiji, Albano, Albanum. Je li Albana al' Kandije slaje vino?* J. Kavańin 376. *Alban. Bella 58 b Mikaļa ga piše Albano. – 3. něka vinova loza u primorju hrvatskom, koja će biti donesena od pomenutoga grada i za to tako na-zvana. Alban bijeli, Alban crni, Šulek, im. 2.*« (ARj (Daničić) 1880–1882: 64). Sva-kako, ovdje je riječ o drugoj sorti vinove loze, odnosno vina koje je i danas pozna-to u svijetu: alban, izvorno potječe iz rimskoga doba, iz vulkanskih brdâ Colli Al-bani jugoistočno od Rima. Pa ga i Šulek posebno navodi, a ne poistovjećuje s vr-stom *arbol*. Isto tako nema sličnosti ni s također poznatom sortom i vinom *rebula/raibola/rabola*, koja svoje podrijetlo ima još u rimskome dobu. Povezuju je s rim-skom Avolom, a neki je dovode u vezu s antičkim vinom/sortom/groždem – *puci-num*. Očito je da smo u području antičkih sorta vinove loze, grožđa i vina kojima je, vjerojatno, pripadala i *jarbola*, doduše na rubu, udaljena od poznatijih centara, ali je i po svojem imenu, starini, i izvornosti, vjerojatno odraz predslavenskih vre-mena. Etnografski zapis iz zvonejskoga zaseoka kazuje: »*Va Škrapnoj je još do-sta starih ruž, ke nisu cepljene. Najveć imaju, kako i sa sela po oveh bregeh, belu jarbolu i srednji plavac. Te ruže su od starini. Koreni su njin nejde jako gunboko mej kamenen, zato nisu, kako reču Škrapnjaki, do njih mogli šenci. Okol Škra-pne je strmo pak su ruže na lehah, ke imaju visoke prezidi ale podzidi. Ruže su*

⁶⁰ Kod Jambrešića, nav. pod., navodi se obilk *arbutum*, -i, n.= *divja jabuka* te *arbutus*, -ti, f. = *divja jabuka drevo*.

⁶¹ Divković i Marević navode izvore – prvi: *jer se vinova loza u starih povijala po drvetu: expressa arbuso convicia... Horatio (sravni vinea; drugi, uz vitis arbusta (loza izrasla uz stabla) – navodi Plinija. Usp. kod Boerija: ālboro, s. m. albero, arbore, Nome generale d' ogni pianta che ha legno e spande rami (28).*

zdignjene visoko, a glavi su vezane na mljavicu, kako po soj Kastavščine. To je zato, aš se mej ruže sadi intrada pak imaju dosta sunca ruže i intrada mej nje-mi.» (HAZU, OE, SZ 247 b: 40).

Veza između leksema *arbor* i *vitis* vrlo je stara i zahvaća područje simbolike. U religijama oko starog Izraela loza je držana za sveto, ako ne i božansko drvo. Dalek odjek tih vjerovanja susrećemo u Starom zavjetu (Suci 9, 13; Knjige mudrosti, 32, 37 i dr.). Prilagodбом se starog vjerovanja u Izraelu loza (kao i maslina) smatra jednim od mesijanskih stabala (Mihej 4, 4; Zaharija 3, 10), a moguće je da su stare predaje poistovjećivale rajsko drvo života s lozom. Ona je kao simbol prije svega posjed (Izrael je božji posjed) i predstavlja osiguranje života i ono što ga čini vrijednim: jedno od najdragocjenijih čovjekovih dobara (1, Kraljevi, 2 i dr.). Kao odgovor tužaljka proroka Izaije i Jeremije, o vinogradu koji i nakon čovjekova truda donosi razočaranje, javlja se prijenos simbolizma na osobu onoga koji utjelovljuje i u sebi sažima pravi Božji narod: Mesija je poput loze (11 Baruh, 36). Isus proglašuje da je on pravi trs te da ljudi mogu tvrditi da su Božja loza samo ako prebivaju u njemu. U protivnom samo su izdanak koji vrijedi jedino baciti u vatru (Ivan, 15, 1). Pošto se žrtvovao umjesto Izraela, Krist će također biti uspoređen s lozom, budući da je njegova krv vino Novog zavjeta. Sok što struji u lozi svjetlo je Duha. Otac je vinogradar, bar prema gnostičkom poimanju koje ga odvaja od njegove loze kao apsolutno od relativnog. U ikonografiji loza je čisto slikovni prikaz stabla života. Strahotna berba u Otkrivenju (14, 18–20) potvrđuje takvo značenje. Simbolika se javlja i drugdje. Stari istočnjaci poistovjećivali su lozu s travom života, a sumerski znak za život obično je bio list loze. Mišna potvrđuje da je drvo spoznaje dobra i zla bila loza. U mandeizmu je arhetip loze sačinjen od vode iznutra, lišće tvore duhovi svjetla, a čvorovi su zrna svjetlosti. Loza se smatra kozmičkim drvetom, budući da ona obavija nebesa i da su zrna grožđa zvijezde (Chevalier, Gheerbrant 1983: 359–360). U starom vjerovanju u Hrvata drveće je imalo važnu ulogu, a u slavenskome se kontekstu (Makedonija) javlja loza u tradiciji sađenja voćaka na grob (Vinščak 2002: 127, 133). Vezu drveta i loze moguće je naći i u vjerovanju da je za proljetne radove u vinogradu posebno povoljno vrijeme oko Josipova, 19. III. Tako je u selu Ružići, u blizini Zvoneće, nastao etnografski zapis Ivana Jardasa vezan uz Jožefovu: »*Na 19. marta imaju ova sela blagdan, a zovu ga Jožefova, aš imaju na Brešceh crekav sv. Josipa. Na Jožefovu sakemu na Brešceh pul Puži i pul Mučić pride rodbina i prijatelji. Na viliju Josipovi ljudi cepe žiri (voćke, op. J.G.). Deju, da rado raste, ča se na taj dan cepi.*« (HAZU, OE, SZ 247 b: 34). Razlog valja tražiti u apokrifnim knjigama gdje je opisano kako je Josip bio izabran kao zaručnik Djevice Marije. Veliki svećenik pozvao je mladiće da svatko od njih prinese svoj štap na oltar u Hramu. Kao znak Božjega izbora iz Josipova je štapa izlepršala golubica – simbol Duha Svetoga, a u nešto mlađim verzijama iste priče suha je palica još i propupala, prolista-

la i procvala. Taj se motiv nalazi već u Pseudomatejevju evanđelju (5–6. st.), a zaokružen je u *Legendi aurei* Jakova iz Varrazze (sred. 13. st.): »Proditus itaque Joseph cum virgam suam attalisset, et ipsa illico florem geminasset et in ejus cacumine columba de coelo adveniens consedisset, liquido omnibus potuit, ipsi virginem desponsatam fore. (caput 131).« U čitavoj Kastavštini obilježavana je Josipova: »*To j' blagdan, a ne delavni dan. Na ta dan hmeti, ako ni daž, ki god more, cepi žiri. Deju, da j' sv. Josip bil kalafat. On da j' volel drevo. Zato se cepi, ki se store na Josipovu, radi primu rast. Tako zavin tega pašće judi, da store na Josipovu ča više moru cepi.*« (Jardas 2010 (1957): 53). Josipa s čudesno prolitalom suhom palicom mogli su seljaci vidjeti na brojnim slikama, pa je Josip s propupalom palicom prikazivan i na oltarnim slikama te na ponekim freskama. Vincent iz Kastva naslikao je godine 1474. taj prizor u okviru svojih čuvenih fresaka u Crkvi sv. Marije u Bermu. Tako su s pomoću asocijacije na to čudo ljudi htjeli pripomoći pupanju loze, a Josipovo postaje pogodan dan za cijepljenje loze i voćaka. U tom bismo smislu mogli i povezati zvonejski izraz za lozu = ruže. U Kastvu su govorili: »*Kad su ruže (=loza) privezane tamo marča meseca, počne ž njih kapat voda. Narod de: 'Ruže kapju'.*« (Bauer i drugi prema Jardasu 1992: 9, 10). Raspelo kao "Drvo besmrtnosti" poznato je u kršćanskoj ikonografiji kao *arbor vitae* i često je prikazano kao raspeti Krist na procvalom križu. Tako i na poznatome Otokarovu križu iz 1262. g., u riznici katedrale u Regensburgu, nalaze se motivi listova loze (Breitling i drugi 1983: 195).⁶² U Rijeci postoji veliki križ s raspetim Kristom u Crkvi Gospe Trsatske, iza glavnoga oltara na željeznim vratima koja štite Gospinu ikonu. Ona su ispunjena viticama koje ostavljaju dojam da izviru iz samoga raspēja. I u Vrbniku na otoku Krku *čegod ima v zemji kerj i debele jaki žili ze žilicami, a zven zemje dervo i na kraj nęga kiti, kitice i peri, mi zovemo stablo. Kadi god je prilika, judi ga goje. Stabla su po dermunih, umejkih i dvorih dervă. Nih ni tribi sadit ni gojit, nego malo prigjedat, da je živo ne rujina. Ako čovik dervo sadi i goji, ontrat se zove: stablo, žir, frut, kada mu se ne će pravitpravoga imena; drugačije je: ters, uliki, smoki, črišņa, jabelko, kruši, slica, praski, armelin. Ma žiri goje judi jako malo. Najviše je ters, smokav, ulikav i črišaň ter praskav, a drugih žiri je samol za četicu, samol da prave; i mi bimo mogli rast; nute se i govore, ma ni komu.* (Žic 2001 (1900): 53).

Po svemu sudeći, leksem *jarbola* podrijetlom je iz predslavenskoga doba, odnosno rezidua romanskoga jezika u arealu koji do sada nije bio po tome poznat. Riječ je zapravo o palatalnoj protezi koja se javlja najčešće pred i-, e-, u-(=ü) i a-: *arbor m > jarbor = s* disimilacijom *r – r > r – l* (Bartoli 2000: 415; Skok 1971: 56).⁶³ U veljotskom govoru javlja se *kao yuarbul, járbur, járbul, ġarbr̥, álbr̥, pl.*

⁶² Zahvaljujem na podatcima g. Gjonu Antoniju, umjetniku i zlataru, posljednjemu izvornom riječkom moretistu.

⁶³ Primjer je i za imenicu *erba*, lat. = trava. U istrorumunjskom *iarbe*, -a (iarba) (J), iarba (Ž), u

jirbul (Bartoli 2000: 288, 313), a u čakavskim dijalektima najpoznatiji je oblik *jârbol/jârbor*, svi u značenju stupa na lađi koji nosi jedro (Vinja 1998: 33). U takvu značenju navode se i oblici u Akademijinu rječniku, usp. *jârbol*; *jârbor* i *arbor*, *jârbuo* i *arbuo*⁶⁴; *jarbolac*, dem. *jarbo* – u novije vrijeme u Istri (ARj (Budmani) 1892–1897: 467).

Ovdje valja istaknuti kako se u sjeveroistočnom istarskome čakavskom ekavskom poddijalektu, odnosno liburnijskoj čakavštini⁶⁵, uopće ne provodi prejetacija inicijalnoga etimološkoga vokala, odnosno j-proteza tipa *Jive* < *Ive*, *jigla* < *igla*, u Kastvu su zabilježena smo tri primjera: *jāpnó*, *júžina*, *jíst* (Ribarić 2002: 56; Drpić 2006: 80).

Dok je objašnjena j-proteza na početku riječi i disimilacija završnoga *r*, dočetni morfem *-a* ne bilježi se u poznatijim jezicima, najsličniji je oblik u španjolskome jeziku: *árbol*, u značenju drvo (npr. *árbol frutal* = voćka).⁶⁶ U nas se, u Primorju, *arbol* (mali i veli) javlja kao *suvrst vinove loze biela groždja* (Šulek⁶⁷, 1879: 4; Šugar 2008: 37, 757). Doduše, Skok navodi oblik *jarbola* f (*orbala*, *jambora*, kol. *jamborovje*) prema Pleteršniku, ali u značenju *katarke*, *jedrila na brodu* – *Mastbaum*.⁶⁸ Zbog izostanka metateze likvida (usp. lat. *marmor* > *mramor*) drži da je to mlađa posuđenica iz starodalmatskoga u značenju: 1° drvo, 2° kataraka, umjesto kl. latinskoga *malus* (zao) koji se zbog homonimije nije zadržao (1971: 56).

Izvorni latinski oblik *arbor*, *-is* f izvorno je imenica ženskoga roda i u takvu se liku čuva samo u logudorskom i portugalskom jeziku. Oznaka ženskoga roda u latinskome izvoru, priziva vremena u kojima se drvo smatralo majkom plodova (voća), a poslije je rod imenice reguliran drugim, pridruženim članom u nazivu (Olivieri 1961: 30).

Ipak, u baskijskome jeziku nalazimo oblik *arbola* (= hrv. *drvo*), i uz predmetak/dometak za različite vrste voćaka (*fruta-arbola*), po analogiji prema latinskom: *arbor fici* (= smokva). Inače se kao drugo značenje za lat. *arbor* navodi voć-

veljotskome: *jarba*, *jerba*, pl. *jarbe* (Kovačec 1998: 95; Pericin 2001: 340; Bartoli 2000: 79, 91, 54, 43).

⁶⁴ Usp. i: »ARBUO, *ârbula*, m. drvo od lat. *arbor*. Dolazi od XVI. vijeka. 1. drvo u pravom smislu, *arbor*; samo u jednoga pisca XVI. vijeka, u rječniku jednom. Uzljeze na jedan *arbuo* od morođera. N. Rañina 223. luk 19,4. (ARj (Daničić) 1880–1882: 102).

⁶⁵ Prema Ribariću riječ je o dijalektu starosjedilačkih Hrvata u Liburniji.

⁶⁶ Usp. u drugim romanskim jezicima i nekim dijalektima: furl. *ârbul*, ven. *âlbaro*, logud. *ârbure*, fr. *arbree*, šp. *ârbol*, port. *ârvore*, lomb. *ârbol* (u značenju: drvo kestena) (Olivieri 1961: 29–30).

⁶⁷ Zanimljivo je kako se kao informant iz Primorja u Šulekovu radu javlja Mijat Sabljar, osoba poznata iz kastavske povijesti, posebno u očuvanju te izdanju jedne verzije Kastavskoga statuta.

⁶⁸ Pleteršnik navodi ove oblike: *ârbola* f; *jâmbora* f *der Mastbaum*, Prim.; – prim. it. *albero*; *jârbola* f. = *jarbol* Notr.; *jârbol*, m. *der Mastbaum*; *jadra na jarbol natikati*, Dalm.; – prim. furl. *arbul*; *jârbolo*, n. = *jarbol*; *jarbola* (*jarbula*) *škrípļeje*; *ojamboriti*, im, vb. pf. *bemasten*; (Pleteršnik 1894: 6, 357, 358, 807).

ka: fecunda, frugifera arbor = plodna voćka, pomifera arbor = voćka s plodovima na sebi. (Marević 2000: 199; Euskalterm, Basque Public Term Bank, Associazione Culturale EUSKARA; Diefenbach 1851: 71)⁶⁹ što imamo već i u naših starih: *arbor*; *szadoveno drevo* (Habdelić 1670: X2) te *arbor – szadoveno drevo (arbor fructifera)* i *szad (Fructus, us, m)*; *arbor – stablo*; *Pomus arbor, Ficus arbor – Jabukovo darvo, Smokvenicza* (Kašić 1599: 46). Još je zanimljivije i treće značenje u latinskome za *arbor genealogica = obiteljsko stablo, obiteljska loza* (Marević 2000: 199).

Jārbōla ili *jārbōlica* stara je sorta iz vinogorja u okolici Matulja, preciznije iz *Zvōnēčē*. Sorta i vino autohtoni su i zaštićeni. Već smo rekli da je izraz za vinovu lozu (*Vitis vinifera* L.) na zvonejskom idiomu: *rūže*, a primjerice, *vīnūka*, lišće vinove loze, jedan od rijetkih ikavizama (Gržinić i Stanić 2010: 350).⁷⁰ Do sada nije objašnjeno podrijetlo njezina naziva, a u zvonejskome kraju pripada sorti *ka rano pride*, te zbog ranih mrazova, *bolje ozrene*. *Jārbōlu* treba kroz čitavu godinu *nāstat*, ima specifičan kiselkast okus zbog manje količine šećera, *a saki trs da najviše 2 kg. Vino ima od 8 ili 9 do 11,5 gradi* (Matetić 2010: usm.). Sorta i vino autohtoni su i zaštićeni. U novije vrijeme potiče se uzgoj i razvoj »*jarboli kako autohtone sorti na područje “Zvonejskeh njiv” ke su i zaštićene kot spomenik kulture. Nakon čuda let propadanja i stagniranja konačno su se stare zapušćene lehi počele pomalo obnavjat i paričevat za sadnju jarboli.*« (Šaina 2010.) Relevantna znanstvena istraživanja potvrdila su Matetićeve opis kao i apsolutnu izvornost sorte (Sladonja i drugi 2007: 100 etc.). Ujedno, ispitivanje leksema pokazuje da je kultura vina na ovome području vrlo stara te pripada onoj terminologiji koja se razvija dijelom u vezi s Romanima (Skok 1934: 117).

Zaključak

Toponim *Zvoneća* adjektivnoga je podrijetla i svjedoči o najstarijim jezičnim procesima unutar protojezičnoga hrvatskoga sustava. Patronim *Kinkela* i fitonim *jarbola* posuđeni su iz latinskoga jezika pri čemu jezik prethodnika ovdje shvaćamo kao adstrat. Dalmatinski Romani su, prema Skoku, od Slavena uzimali onimij-

⁶⁹ No, Baski za vinovu lozu rabe izraz *ardogintza* < *ardo = vino*. (Internetske stranice: Associazione Culturale EUSKARA :http://www1.euskadi.net/euskalterm/indice_i.htm http://www1.euskadi.net/hizt_3000/indice_c.htm.) Kod Diefenbacha, v. pod 91. ARjan, A. 92–93, str. 70. i 71.: »Über cy. *arawr f.pl. arborion kitchen-garden, wozu nach corn. erber garden, gdh. arbhar m. corn, standing corn. vlt. eig. Feld; sskr. urvarā terra fertilis; zend. aurvara = lat. arbor (bask. arbola entl.) s. Celt. l.c., wiwol nich Zureichendes.*« Dakako, riječ je o istome, latinskome podrijetlu riječi jer i u očuvanom baskijskome jeziku u vrijeme vladavine Rimljana, ima puno latinskih riječi (Skok 1934: 25).

⁷⁰ Usp. na *Zvonećoj: dělat ôkôl rûž, pôč va rûže*. Šugar za *vinuku* navodi da se govori u Vrbniku na otoku Krku (2008: 759).

ski sustav, hipokoristike i njihove sufikse. Obratno, i Slaveni su uzimali romanska imena i od njih pravili svoja na način da bi ih teško bilo prepoznati kao romanska. Slavska imena pojavljuju se u dalmatinskim obalnim gradovima od početka 10. stoljeća pa sve do 15. stoljeća. Nakon toga ta se slika posve izmijenila. Primorsko-ga tipa balkanskoga romanstva posve je nestalo. Ostavilo je traga samo u posuđenicama i u rijetkim imenima mjesta u jadranskoj zoni. Tako i Kinkele nalazimo zapisane kao patronime od poč. 18. stoljeća, što znači da ih najranije možemo locirati u sredinu 17. stoljeća. Skok navodi da je u 12. st. bilo i Romana na istarskoj kopnu, u srednjoj Istri, pored feudalnih romanskih naselja bilo je i romanskih kmetovskih: feudalna se naselja spominju kao *castra*, a kmetovska kao *villa*. Romanstvo je ondje iščezlo poslije 12. stoljeća. U istočnom pak dijelu kopnene Istre romanstvo se, prema Skoku, nije moglo održati jer je ovaj dio zemlje rano potpuno potpao u sferu hrvatskoga zaleđa. Pogotovo se nije moglo održati nakon velikih kuga i pohara, od 14. st. Imena pak naselja sjeverno do Lovrana, lat. Lauriana, posve su slavenska: Poljane, Veprinac, Rukavac, Voloska, Medveja, a Opatija, od grč.-lat. *abbate*, ne dokazuje ništa da je ovdje bilo Romana, jer su tu izvedenicu mogli stvoriti i Slaveni. I toponim Mošćenice, izvedenica od most, vrlo je staro slavensko ime (Skok 1934: 123, 127, 133, 238)⁷¹.

Možemo zaključiti da je pojavljivanje određenih koinonima rezultat kulturne prominentnosti i percepcije, to jest kako određena jezična zajednica vidi svijet koji je okružuje. Ta kulturna prominentnost integralni je dio "enciklopedijskoga znanja" ili "znanja o svijetu" koji čine podlogu prizorima pomoću kojih čovjek strukturira svoje iskustvo obilježeno kulturom i samim okruženjem u kojem pojedina zajednica govornika živi (Brozović Rončević i Žic Fuchs 2004: 99). Analiza triju leksema vratila nas je u prostor i vrijeme kontinuiteta povijesti i ljudske opstojnosti pri čemu se jezična analiza preklapa s etnološkim, povijesnim, arhitektonskim i biološkim istraživanjima koja pokazuju da je riječ o dugoj tradiciji života u kojoj su autohotone činjenice potvrđene u brojnim primjerima.

Poticaj je ovoj analizi bila književna tvorevina, roman *Zvōnĕćā svōjñi/svōjñi*, najstarijega živućega Zvonećana, Franje Matetića (1921.), pisca, zidarskoga majstora, znalca povijesti svojega kraja.

U svojoj romanesknoj kronisteriji, umjetničkom imaginacijom upleće sve relevantne činjenice iz prošlosti *Zvōnĕćē* iz koje, nedvojbeno struji dah postojanja. Kao temeljna sastavnica romana, jezik je ovdje i glavni medij (umjetničkoga) izričaja života na kraju drugoga milenija. U kontekstu netom završena rata, ovaj put konačno za Hrvatsku Domovinu, Matetić, poput svojih davnih predaka

⁷¹ Usp. »Da se vidi kako je staro slovenstvo u istočnoj Istri, treba spomenuti, da su imena uzvisina stvorena bez obzira na romanski naziv. Učka dolazi od Vučka, od adjektiva koji je izveden od vuk, a mora mu se pod razumjeti gora. U ital. se zove Monte Maggiore, što znači 'veliko brdo'. Između slovenskoga i romanskoga naziva nema nikakove veze.« (Skok 1934: 134).

koji, u važnim povijesnim promjenama, pisahu Zakon Grada Castua od letta 1400, Veprinački (1507.) i Mošćenički statut (1637.),⁷² p(r)okazuje dugu crtu vremena od najranijih doseljenja Hrvata i dah pretprošlih, antičkih vremena. Tako jedno malo književnoumjetničko djelo neprofesionalnoga pisca, temeljeno na sjećanju oživljenu iz bezgraničnih pričuva pamćenja, potvrđuje relevantne znanstvene činjenice. Posebno se to odnosi na opću pojavu na Mediteranu po kojoj se kulturna dobra veoma lako preuzimaju i adaptiraju, a čiji su najbolji primjeri upravo grčko-rimska kulturna simbioza u starome vijeku i slavensko(hrvatsko)-romanska u jadranskoj zoni u novome vijeku. No isto je tako i potvrda da je uvjet opstanaka hvatskoga stratuma na Jadranu bilo i stvaranje jakoga zaleđa svim primorskim gradovima i otocima te simbioza tradicionalne poljoprivrede s mediteranskom (vinova loza) i pomorstvom (Skok 1934: 27, 35). Pri tome je hrvatski identitet na području Liburnije, odnosno Kastavštine potvrđen u osobito dugom kontinuitetu.

Literatura:

- ALBERI, DARIO. 1997. *Istria, storia, arte, cultura*. Trieste: Lint.
- ARJ = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: JAZU.
- BARTOLI, MATTEO GIULIO. 2000 (1906). *Il Dalmatico, Resti di un'antica lingua romana parlata da Veglia a Ragusa e sua collocazione nella Romània appennino-balcanica*, a cura di Aldo Duro. Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana.
- BATTISTI, CARLO; ALESSIO GIOVANNI. 1950. *Dizionario etimologico italiano*. Firenze: G. Barbera editore.
- BAUER, LJUDEVIT. i dr. 1992. *Martinje blagdan vina*. Zagreb: Otvoreno sveučilište.
- BOERIO, GIUSEPE. 1867. *Dizionario del dialetto veneziano*. Venezia: Giovanni Cechini.
- BONIFAČIĆ ROŽIN, NIKOLA. 1953. Puntarska predaja i puntarske glagoljske matice. *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, Zagreb, 37, 145–202.
- BRATULIĆ, VJEKOSLAV. 1976–1978. Popis stanovništva „Primorskog gubernija“ u „Kraljevini Iliriji“ iz 1818. godine. *Jadranski zbornik*, X, poseban otisak, Pula–Rijeka.
- BREITLING GÜNTER i drugi. 1983. *Knjiga o zlatu*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- BROCHET, AUGUSTE. 1873. *Etymological dictionary of the French language*. Oxford: Clarendon Press.

⁷² O vezi stvaranja državnosti u mediteranskom smislu i razvitka zakonodavstva u jadranskoj zoni, posebno u kontekstu rimsko-bizantskoga prava, odnosno statuta, pa i u hrvatskim pravnim spomenicima, v. Skok 1934: 151.

- BROZOVIĆ RONČEVIĆ, DUNJA; ŽIC FUCHS, MILENA. 2003–2004. Metafora i metonimi-
ja kao poticaj u procesu imenovanja. *Folia onomastica Croatica*, 12–13, Za-
greb, 91–104.
- BUDMANI, PETAR. 1883. Dubrovački dijalekat, kako se sada govori. *Rad JAZU*, LXV,
Zagreb, 155–179.
- BUDMANI, PETAR. 1897. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika (ARj)*. sv. 17/4. Za-
greb: JAZU.
- Cadastre = *Cadastre National de l' Istrie (d' après le Recensment du 1er Octobre
1945*. Jadranski institut u Sušaku, 1946. Zagreb: Nakladni zavod Hrvatske.
- CHEVALIER, JEAN; GHEERBRANT, ALAIN. 1983. Loza, u: *Rječnik simbola – mitovi, sni
običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi*. Zagreb: Nakladni zavod MH, 359–360.
- CORTELAZZO, MANLIO; ZOLLI, PAOLO. ²1999. *DELI – Dizionario Etimologico della
Lingua Italiana*. Bologna: Zanichelli.
- CRNKOVIĆ, NIKOLA. 1983. Isprava o primopredaji Kastavske gospoštije 1784. godi-
ne. *Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu*, 26, 125–136.
- DIEFENBACH, LORENZ. 1851. *Lexicon comparativum linguarum indogermani-
carum*. Frankfurt am Main: Verlag von Joseph Bayer.
- DIEZ, FRÉDÉRIC. 1870. *Anciens glossaires romans*. Paris: A. Franck.
- DIVKOVIĆ, MIRKO. 1900 (1990). *Latinsko-hrvatski rječnik za škole*. Zagreb: reprint
izdanje.
- DRPIĆ, IRENA. 2006. Fonološke značajke današnjega govora Kastva. *Rasprave Insti-
tuta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 32, Zagreb, 75–85.
- FINAMORE, GENNARO. ²1893. *Vocabolario dell' uso abruzzese*. Città di Castello: S.
Lapi.
- FÖRSTER, W.; KOSCHWITZ, E. ²1902. *Altfranzösisches Übungsbuch*. Leipzig: O. R.
Reisland.
- GILIĆ, STANISLAV. 2004. *Rječnik bilja, Građa za hrvatsku fitonimiju*. Rijeka: S. Gi-
lić i Eribia.
- GILIĆ, STANISLAV. 2008. *Toponimija općine Klana*. Klana: Zbornik Društva za po-
vjesnicu Klana, Katedra čakavskog sabora.
- GILIĆ, STANISLAV. 2010. *Općina Matulji – onomastički podatci po naseljima*. Ma-
tulji: Općina Matulji.
- GLUHAK, ALEMKO. 1993. *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb: Agust Cesarec.
- GOTTHARDI PAVLOVSKY, BEATA. 1974. Etnološki pristup spomeničnoj baštini regi-
je (ruralni prostori i spomenici na području općine Opatija). *Liburnijske teme*,
1, 144–160.
- GOTTHARDI PAVLOVSKY, BEATA. 1996. Etnografska i folklografska istraživanja i ko-
munikacije na prostoru zapadne Kastavšćine. *Liburnijske teme*, 9, Matulji,
101–138.

- GRGIĆ, SINIŠA, ur. 2008. *Enciklopedija hrvatskih prezimena* (EHP). Zagreb: Nacionalni rodoslovni centar.
- GRUJIĆ M., RADOSLAV. 1917. Plemenski rječnik ličko-krbavske županije. *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, XXI, Zagreb, 273–364.
- GRŽINIĆ, JASNA; STANIĆ, ARIJANA. 2010. Franjo Matetić: Zvoneća svojni – prvi čakavski roman u kontekstu jezične analize i teorije književnosti. *Čakavska rič*, 1–2, Split, 343–377.
- HETZER, KURT. 1906. Die Reichenauer Glossen (textkritische und sprachliche Untersuchungen zur Kenntnis des vorliterarischen französisch). *Zeitschrift für romanische Philologie*. VII Heft. Halle: Max Niemeyer.
- JAMBREŠIĆ, ANDRIJA. 1742. *Lexicon Latinum interpretatione Illyrica, Germanica, et Hungarica locuples, in usum potissimum sutidosae juventutis digestum*.
- JARDAS, IVAN. 1962. Ovčarstvo u Lisini na Učki. *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, knj. 40, Zagreb, 213–425.
- JARDAS, IVO. 2010 (1957). *Kastavština. Građa o narodnom životu i običajima u kastavskom govoru*. Bez oznake mjesta (CIP zapis u Rijeci): Naklada Kvarner d. o. o. i Ustanova »Ivan Matetić Ronjgov«.
- JURAČIĆ, JOSIP. 1983. Ekonomska kretanja i revitalizacija Opatijskoga krasa. *Liburnijske teme*, knj. 5, Opatijski kras, Opatija, 109–113.
- KÖRTING, GUSTAV. 1907. *Lateinisch-romansches Wörterbuch*. Paderborn.
- KOVAČEC, AUGUST. 1998. *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik (s gramatikom i tekstovima)*. Pula: Znanstvena udruga Mediteran.
- KRIŽMAN, MATE. 2004. = *Rovinjske legende*. Rovinjski iluminirani kodeks iz XIV. st. Priredio te bilješkama i pogovorom popratio Mate Križman. Pula: ZN Žakan Juri.
- KS = *Biblija*. 2008. *Stari i Novi zavjet*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- KURELAC, FRAN. 1872. Vlaške reči u jeziku našem. *Rad JAZU*, knj. 20, Zagreb, 93–137.
- LAGINJA, MATKO. 1899 (1978). *Kastav grad i občina*. Trst. Reprint izdanje, *Zbornik Kastavštine I*, 1978.
- LANDAIS, NAPOLEON. 1834. *Dictionnaire général et grammatical des dictionnaires français*. Paris.
- LUKEŽIĆ, IVA. 1996. *Trsatsko-bakarska i crikvenička čakavština*. Rijeka: ICR.
- MALETIĆ, FRANJO; ŠIMUNOVIĆ, PETAR. 2008. *Hrvatski prezimenik – Pučanstvo Republike Hrvatske na početku 21. stoljeća*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- MALEZ, MIRKO. 1974. Istraživanje paleolitika i mezolitika na području Liburnije. *Librunijske teme*, 1, Opatija, 19–48.
- MANDIĆ, OLEG. 1957. Brigača, razvojni put jednoga pravnog običaja u Kastavskoj gosposhtiji. *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, 4, Rijeka, 7–53.

- MANDIĆ, OLEG. 1978. Kastav i Kastavština u srednjem i novom vijeku. *Zbornik Kastavštine*, 1, Kastav, 23–38.
- MAREVIĆ, JOZO et al. 2000. Latinsko-hrvatski enciklopedijski rječnik. I. svezak A–L. Velika Gorica, Zagreb: Marka, Matica hrvatska.
- MATASOVIĆ, RANKO; JOJIĆ, LJILJANA, ur. 2002. *Hrvatski enciklopedijski rječnik (HER)*. Zagreb: Novi Liber.
- MATEJČIĆ, RADMILA. 1983. Sistem prehistorijskih gradina od Rijeke do Starada. *Liburnijske teme*, 5, Opatija, 43–51.
- MATUJAŠIĆ, ROBERT. 2005. Zvoneća, u: *Istarska enciklopedija*, str. 919. Zagreb: LZ Miroslav Krleža.
- MEYER-LÜBKE, WILHELM. 1911. *Romanisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.
- MOHOROVIČIĆ-MARIČIN, FRANJO. 2001. *Rječnik čakavskog govora Rukavca i bliže okolice*. Rijeka – Opatija – Matulji: Adamić i KČS.
- MULJAČIĆ, ŽARKO. 1962. Dalmatski elementi u mletački pisanim dubrovačkim dokumentima 14. st. Rad JAZU, knj. 327, Zagreb, 237–380.
- MUNIĆ, DARINKO. 1986–1989. Prezimena stanovnika kastavske komune iz 1723. godine. *Jadranski zbornik*, sv. 13, Rijeka – Pula, 133–158.
- MUNIĆ, DARINKO. 1996. Matulji od prvih tragova života do imena naselja. *Liburnijske teme*, 9, Matulji, 17–29.
- MUNIĆ, DARINKO. 1998. *Kastav u srednjem vijeku*. Rijeka: ICR.
- Naša sloga*, 1/XXIX, 6. I. 1898.
- NIKOČEVIĆ, LIDIJA. 1996. „Se za stare užance“ – promjena značenja pokladnih običaja u zapadnom dijelu Kastavštine. *Liburnijske teme*, 9, Matulji, 241–249.
- OLIVIERI, DANTE. ²1961. *Dizionario etimologico italiano (concordato coi dialetti, le lingue straniere e la topo-onomastica)*. Milano: Casa editrice Ceschina.
- OSTOJIĆ, IVAN. 1987. Imena životinja u dalmatinskim srednjovjekovnim antroponimima. *Čakavska rič*, 2, Split, 3–81.
- PAVIĆEVIĆ, MIĆUN M. 1930. Crnogorci u pričama i anegdotama. *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, knj. XXVII, sv. 2, Zagreb, 265–359.
- PELOZA, MAKSO. 1983. Pregled povijesti Opatijskog krasa. *Liburnijske teme*, 5, Opatija, 63–82.
- PERICIN, CLAUDIO. 2001. *Fiori e piante dell' Istria: distribuiti per ambiente*. Rovigno. Unione Italiana Fiume; Trieste: Università popolare di Trieste.
- PLETERŠNIK, MAKS. 1894. *Slovensko-nemški slovar*. I. Ljubljana: Katoliška tiskarna.
- PUHARIĆ HARAŠLIĆ, MARIJA. 2011. Prilog izučavanju rodoslovlja porodica zapadne Kastavštine. (rukopis, u tisku za *Kastavski zbornik*, Kastav) (PRZK)
- PUTANEC, VALENTIN. 1976. Esej o jezičnom znaku i onomastici te o antroponimiji u Hrvatskoj. *Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske*, str. V–XIV, Zagreb: Institut za jezik, Nakladni zavod Matice hrvatske.

- PUTANEC, VALENTIN, ŠIMUNOVIĆ, PETAR. 1976. *Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske* (LP SRH). Zagreb: Institut za jezik, Nakladni zavod Matice hrvatske.
- RIBARIĆ, JOSIP. 2002. *O istarskim dijalektima: razmještaj južnoslavenskih dijalekata na polutoku Istri s opisom vodičkog govora*. Pazin: Josip Turčinović d.o.o.
- SKOK, PETAR. 1915. *Pojave vulgarno-latinskog jezika: na natpisima rimske provincije Dalmacije* (sa 16 slika). Zagreb: Knjižara Jugoslavenske akademije Lav. Hav. Hartmana (St. Kugli).
- SKOK, PETAR. 1934. *Dolazak Slovena na Mediteran*. Split: Pomorska biblioteka Jadranske straže, kolo 2, sv. 1.
- SKOK, PETAR. 1972. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga druga, K–poni. Zagreb: JAZU.
- SLADONJA, B.; POLJUHA, D.; PLAVŠA, T.; PERŠURIĆ, Đ.; CRESPIAN, M. 2007. Autochthonous Croatian grapevine cultivar 'Jarbola' – molecular, morphological and oenological characterization. *Vitis*, 46(2), Institut für Rebenzüchtung Geilweilerhof IRZ, Siebeldingen, 99–100.
- STARAC, RANKO. 1996. Rezultati najnovijih arheoloških istraživanja na području općine Matulji. *Liburnijske teme*, 9, Matulji, 7–16.
- SUŠANJ, VLASTA. 1996. Zvonejske njivi. *Liburnijske teme*, 3, Matulji, 139–202.
- SUŠANJ KAPIĆEVA, VLASTA. 1999. Kako su se judi pomagali za vodu. *Judi i užanci*, 25–30. Rijeka: Adamić.
- ŠENOVA, MILAN. 1903. *Knez Pavao. Historijska drama u 5 činova (8 slika)*. Zagreb: Naklada Matice hrvatske.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR. 1978. Na granici toponima i apelativa. *Filologija*, 8, Zagreb, 299–308.
- ŠTREKELJ, KAREL. 1890. Beiträge zur slawischen Fremdwörterkunde I. *Archiv für slawische Philologie* (V. Jagić), 12, Berlin, 451–474.
- ŠUGAR, IVAN. 2008. *Hrvatski biljni imenoslov*. Zagreb: Matica hrvatska.
- TEKAVČIĆ, PAVAO. 1970. *Uvod u vulgarni latinitet*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- TEKAVČIĆ, PAVAO. 1972. *Grammatica storica dell'italiano. Volume I: Fonematica*. Bologna: Società editrice il Mulino.
- TEKAVČIĆ, PAVAO. 1972. *Grammatica storica dell'italiano. Volume III: Lessico*. Bologna: Società editrice il Mulino.
- VAJS, NADA; BROZOVIĆ RONČEVIĆ, DUNJA. 2002. Zoonimi u hrvatskim prezimenima. *Folia onomastica Croatica*, 11, Zagreb, 223–238.
- VAJS, NADA. 2003. *Hrvatska povijesna fitonimija*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- VALUŠEK, BERISLAV. 1983. Ubiciranje prethistorijskih gradina u Rupci, Pasjaku i Šapjanama. *Liburnijske teme*, 5, Opatija, 55–59.

- VINJA, VOJMIR; MUSANIĆ, RATIBOR. 1971. *Španjolsko-hrvatskosrpski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.
- VINJA, VOJMIR. 1998. *Jadranske etimologije*. Zagreb: HAZU, ŠK.
- VRANIĆ, SILVANA. 2010. Dijalektološke napomene o govorima naselja Općine Matulji, u: Gilić, Stanislav: *Općina Matulji – onomastički podatci po naseljima*, 262–263. Matulji: Općina Matulji.
- ZORE, LUKA 1893. Pačetkovaće. *Rad JAZU*, XXXVII, Zagreb, 221–236.
- ŽIC, IVAN 2001. *Vrbnik na otoku Krku. Narodni život i običaji*. Pretisak. Rijeka–Zagreb–Krki: Adamić, Institut za etnologiju i folkloristiku, Povijesno društvo otoka Krka.

Mrežna vrela:

- BIBLEGATEWAY.COM: A searchable online Bible in over 100 version; <http://www.biblegateway.com/>, 27.2.2010.
- BIBLOS, MULTI-VERSION CONCORDANCE; <http://bibletab.com/>, 27. 11. 2010.
- BLAŠKOVIĆ, VLADIMIR. 1959. Milan Šenoa. Povodom devedesete godišnjice njegova života. *Geografski glasnik*, Vol. 21 No. 1, 1959; http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=85381.21_clanak_1_blaskovic.pdf, 28. 1. 2010.
- CRVICE IZ LABINA – Alfredo Vojić, pjesnik iz Šumbera 2008; <http://www.labin.com/web/neobavezna.asp?id=3197&idkat=56>, 28. 1. 2010.
- CVJETOVIĆ, NIKOLA. Rukavački zvončari obahajaju, liburnija.net; <http://www.liburnija.net/rukavacki-zvoncari-obahajaju/>, 25. 1. 2010.
- HABDELIĆ, JURAJ. 1670. Dictionar ili Réchi Szlovenske zvexega ukup zebrane, u red postaulylene, i Diachkemi zlahkotene trudom Jurja Habelicha, masnika To-varustva Jesusevoga, na pomoch napredka u diachkom navuku skolneh mladenczeu horvatszkoga i szlovenszkoga naroda. Graz. Portal hrvatske rječničke baštine; http://croqip.ffzg.hr/default_hr.aspx, 23. 10. 2010.
- KAŠIĆ, BARTOL. 1599. Manuskript bez naslova (hrvatsko (čakavsko)-talijanski rječnik). Rim. Portal hrvatske rječničke baštine; http://croqip.ffzg.hr/default_hr.aspx, posjet stranici: 23. 10. 2010.
- LATIN VULGATE BIBLE ONLINE, Study, Search; <http://www.drbo.org/lvb/>, 27. 2. 2010.
- SVETI IZIDOR SEVILJSKI, Isidori Hispalensis Episcopi, Etymologiarium sive Originum, Liber XII, De animalibus, 5 De vermibus; http://penelope.uchicago.edu/Thayer/L/Roman/Texts/Isidore/12*.html, 25. 2. 2010.
- ŠAINA, ALFRED. Jarbola – Projekt očuvanja autohtonih sorti; <http://tzmatulji.hr/zanimljivosti/jarbola-%e2%80%93-projekt-ocuvanja-autohtonih-sorti/>, posjet stranici 27. 12. 2010.

ŠULEK, BOGOSLAV. 1879. Jugoslavenski imenik bilja. Zagreb: JAZU. http://crocip.ffzg.hr/default_hr.aspx, zadnji posjet: 2. 9. 2010.

THE SPETUAGINT ONLINE, Electronic resources for the Study of the Septuagint and Old Greek Versions; <http://www.kalvesmaki.com/lxx/Texts.htm>, 27. 2. 2011.

Izvori:

MATETIĆ, FRANJO. 2001. *Zvoneća svojni*. Rijeka: Adamić.

Podatci iz razgovora s Franjom Matetićem (r. 1921), *Zvoneća* 44a, 17. 6. 2010. (PFM)

Podatci iz razgovora s genealoginjom dr. Marijom Puharić Harašlić, Opatija, 31. 1. 2011. (PMPH)

Podatci iz razgovora s genealogom dr. sc. Robertom Žigulićem, Opatija, 5. 2. 2011. (PŽG)

Državni arhiv u Rijeci

Lavori di Costruzione dell' edificio scolastico di Suonecchia, 5. II. 1934. HRDARi-55, Pokrajinski tehnički uredi u Rijeci, dječji vrtići i odmarališta, kut. 126

Liber I baptizatorum in ecclesia, Popis matičnih knjiga Državnoga arhiva u Rijeci, HRDARi-275, knj. 1271

Popolazione presente e residente al 21. aprile 1936..., HRDARi-55, Pokrajinski tehnički uredi u Rijeci, okružnice, kutija 20, Školske zgrade 1927–1943, sv. 11

Strassenbau projekt, od 17. 4. 1913., HRDARi-55, Pokrajinski i tehnički uredi u Rijeci, 5. Cestovne mreže i ceste u općini Opatija, kut. 269, Projekt ceste Mune-Jurdani-Jušići

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne i društvene znanosti, **Odsjek za etnologiju**, Zagreb.

JARDAS, IVO, Kastavski folklor, 1918–1940, **Zapadna Kastavščina, Županije Br-gud, Puži i Zvoneća /Folklor/**, SZ 247 b, 56 str. (HAZU, OE, SZ 247 b).

Novel „Zvoneća svojni“ (Zvoneća once upon a time)
by Franjo Matetić
(history in the light of onomastic analysis)

Abstract

The village of Zvoneća (Kastav region) has a long history. The novel „Zvoneća svojni“, written by Franjo Matetić in the original Čakavian idiom, was published in 1999. This work also represents an impetus for research on three original lexemes: the toponym *Zvōnēcā*, the patronymic *Kīnkēla* and the phytonym *jārbōla*. Linguistic analysis in concordance with the historical data have confirmed Croatian indigenous identity in the Kvarner hinterland and in the context of the ancient province of Dalmatia.

Ključne riječi: *Zvoneća*, *Kinkela*, *jarbola*, sjeveroistočni čakavski ekavski poddijalekt, dalmatoromanski jezik, hrvatski identitet

Key words: *Zvoneća*, *Kinkela*, *jarbola*, north-eastern Čakavian ekavian subdialect, Dalmatian-Romance language, Croatian identity